

**Adaptace jedinců propuštěných z výkonu trestu odnětí svobody
do společnosti**

Lucie Landšperská

**Bakalářská práce
2015**

**Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií**

**INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ**

Univerzita Tomáše Bati
Institut mezioborových studií Brno
akademický rok: 2013/2014

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Lucie LANDŠPERSKÁ**
Osobní číslo: **H128029**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Adaptace jedinců propuštěných z výkonu trestu do společnosti**

Zásady pro vypracování:

Téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v materiálech IMS „Metodologie psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách“ /IMS 2009/ a podle dalších materiálů, zákonů a předpisů. Bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenského výzkumu.

Práce bude konzultována s vedoucím bakalářské práce.

Bakalářská práce bude zaměřena zejména na:

- na kriminalitu obecně, její historický vývoj a změny
 - na složky bojující proti kriminalitě a podílející se na její represi
 - rozdíly v pedagogických přístupech a programech zacházení pro určité skupiny trestanců
- Součástí bakalářské práce bude sociologický výzkum zaměřený na zjištění příčin páchání trestné činnosti a na zjištění efektivity a funkčnosti penitenciárního působení.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: tištěná/elektronická

Seznam odborné literatury:

Zákon číslo 555/1992 Sbírky o Vězeňské službě a justiční stráž

Zákon číslo 257/2000 Sbírky o Probační a mediační službě

Francek, J. Zločin a trest v českých dějinách. Praha: Rybka, 2004.

Hanuš, B. Primární základy penologie. Praha: Vysoká škola J.A.Komenského, 2005.

Kalvodová, V. Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí. Brno:

Masarykova univerzita, 2002.

Mařádek, V. Vězeňství. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2000.

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Hana Jůzlová

Katedra pedagogiky a psychologie

Datum zadání bakalářské práce:

11. listopadu 2013

Termín odevzdání bakalářské práce:

30. dubna 2014

V Brně dne 11. listopadu 2013

doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.
vedoucí ústavu

doc. PaedDr. Slavomír Laca, Ph.D.
vedoucí katedry

Prohlašuji, že

- beru na vědomí, že odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí, že jeden výtisk bakalářské práce bude uložen v příruční knihovně Fakulty humanitních studií Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně a jeden výtisk bude uložen u vedoucího práce;
- byl/a jsem seznámen/a s tím, že na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3;
- beru na vědomí, že podle § 60 odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- beru na vědomí, že podle § 60 odst. 2 a 3 autorského zákona mohu užít své dílo – bakalářskou práci nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s příjím-li tak licenční smlouva uzavřená mezi mnou a Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně s tím, že vyrovnání případného přiměřeného příspěvku na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše) bude rovněž předmětem této licenční smlouvy;
- beru na vědomí, že pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tedy pouze k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům;
- beru na vědomí, že pokud je výstupem bakalářské práce jakýkoliv softwarový produkt, považují se za součást práce rovněž i zdrojové kódy, popř. soubory, ze kterých se projekt skládá. Neodevzdání této součásti může být důvodem k neobhájení práce.

Prohlašuji,

- že jsem na bakalářské práci pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.
- že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

V Brně

.....
podpis diplomanta

ABSTRAKT

Hlavním cílem práce bylo zjistit, jaké jsou jednotlivé aspekty resocializační péče z pohledu konkrétních vězňů, zda vězni vnímají resocializaci jako efektivní a zda jsou přesvědčeni o adekvátnosti stanoveného způsobu resocializace. Zajímalo nás též, jak jednotliví vězni vnímají spravedlnost svých trestů. Studie je postavena na kvalitativní metodě, vychází ze zakotvené teorie Strausse a Corbinové (1999). Výzkumný soubor tvořili 4 respondenti, data byla získávána pomocí rozhovoru. Výsledky jsou diskutovány v závěru práce. Věříme, že studie je přínosem jak pro vědeckou obec, tak pro praxi.

Klíčová slova: vězeňství, vězni, resocializace, zakotvená teorie

ABSTRACT

The main objective of the study was to find out what are different aspects of the resocialization care from the perspective of the specific prisoners, if particular inmates perceive resocialization as effective and if they are convinced of the adequacy of the prescribed method of rehabilitation. We also wondered how individual prisoners perceive fairness of their sentences. The study is based on qualitative method based on grounded theory of Strauss and Corbin (1999). The research group consisted of 4 respondents, data were obtained through the interview. The results are discussed in the conclusion. We believe that the study is beneficial both for the scientific community and practice.

Key words: prison system, prisoners, resocialization, grounded theory

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma: „Adaptace jedinců propuštěných z výkonu trestu do společnosti z pohledu samotných vězňů“ vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucí bakalářské práce, PhDr. Haně Jůzlové, a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

Též prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

Ve Zlíně,..... 2015

.....

Lucie Landšperská

OBSAH

ÚVOD	8
I. Teoretická část	10
1 Kriminalita.....	11
1.1 Vymezení kriminality	11
1.2 Normy, normalita vs. zákon.....	12
1.3 Prevence kriminality.....	13
2 Pachatelé trestné činnosti	16
2.1 Vymezení pojmu pachatele trestných činů	16
2.2 Typologie pachatelů trestné činnosti	17
2.3 Příčiny a vznik kriminálního jednání.....	21
2.4 Motivy pachatelů trestné činnosti	23
3 Systém vězeňství v České republice	25
3.1 Druhy trestů.....	25
3.2 Typy vězeňských zařízení a jejich režim	27
3.3 Výkon trestu odnětí svobody	28
3.4 Prizonizace	29
3.5 Výzkumy zabývající se problematikou.....	32
4 Dílčí závěr	33
II. Praktická část	34
5 Vlastní výzkum.....	35
5.1 Cíl výzkumu	35
5.2 Výzkumné otázky.....	35
5.3 Použité metody	36
5.4 Sběr dat.....	37
5.5 Metody analýzy dat	38
5.6 Výzkumný soubor	38
6 Výsledky výzkumu.....	40

6.1 Trávení času	40
6.2 Sociální vazby	42
6.3 Vnímání resocializace očima vězňů	44
6.4 Vnímání vlastního trestu	45
6.5 Diskuze.....	46
6.6 Limity výzkumu	49
6.7 Využití výsledku výzkumu pro sociální pedagogiku a penitenciární pedagogiku	50
ZÁVĚR.....	51
III. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	53
Přílohy	56
1 Příloha: Otázky pro vězně	56
2 Příloha: Seznam tabulek.....	57

ÚVOD

Kriminalita je odedávna s životem ve společnosti úzce propojena. I když byly a neustále jsou vytvářeny zákazy a zákony, které by vedly k jejímu omezení, předcházení nebo k odstrašení jejího páčání, v každé době a každé společnosti se najdou jedinci, či skupiny jedinců, kteří si myslí, že pro ně tyto zákony, či zákazy neplatí. Pro tyto případy existují v každé společnosti represivní orgány, které dohlížejí, aby ke kriminalitě nedocházelo, a v případě, že už se tak stalo, následuje potrestání. A to prostřednictvím nezávislých soudů, které pachateli trestné činnosti stanoví trest v souladu se zákonem.

Kriminalita prošla od dob dávných k současnosti značným vývojem. Dříve byly zásadním problémem krádeže, loupežná přepadení, znásilnění a vraždy. V dnešní společnosti se s těmito typy trestné činnosti setkáváme bohužel v mnohem větším počtu a ve spoustě případů jsou motivy k těmto činům velice banální. Specifickým druhem kriminality současnosti je např. „kriminalita bílých límečků“¹. Jedná se o majetkovou trestnou činnost zpravidla vysoce postavených osob, velmi často jsou tito pachatelé i státními zaměstnanci. Tato oblast kriminality je zpravidla spojena i s korupcí.

Značným vývojem prošel i pohled na pachatele trestné činnosti v souvislosti s resocializací. Od raných dob, kdy návrat do společnosti ani nebyl možný, jelikož odsouzený byl degradován na otroka, přes období rostoucího humanismu, po opětovný návrat k tvrdým podmínkám. Např. v roce 1786 používali ve Philadelphii tzv. Solitary system². Vězni byli umístěováni do úplné izolace v samostatné cele s vyloučením práce a pouze se zaměřením na čtení bible a zpytování svědomí. Výsledky „experimentu“ jsou totální. Z 80 vězňů, kteří těmto podmínkám byli podrobeni, přežili jen 2, zbytek spáchal sebevraždu nebo prostě zemřel.³

¹ CHMELÍK, Jan. *Charakteristika pojistných podvodů* [online]. Příspěvek XV. mezinárodní konference soudních znalců. Brno, 2006, ročník 17, s. 152-157 [cit. 2015-08-08]. Dostupné na <http://www.soudniinzenyrstvi.cz/archiv/docs/si-2006-03-152-157.pdf>

² solitary = sám, o samotě

³ ŠTĚRBA, Vladislav. *Penologie*. Praha: Armex, 2007, 148 s. ISBN 978-80-86795-48-5. S. 15-18.

Statistiky nárůstu kriminality v posledních letech jsou alarmující a je důležité zajímat se o to, proč se tak děje, ale stejně tak důležité je se zajímat o to, zda náprava pachatelů a jejich opětovný návrat do společnosti je efektivní.

Cílem bakalářské práce je zamyslet se nad problematikou efektivity resocializace vězňů a efektivity jejich opětovného návratu do společnosti. Tématem se budeme zabývat očima těch, kterých se to nejvíce dotýká, tedy pohledem samotných vězňů. S tím je samozřejmě spjata studium o této problematice, jež se budeme věnovat v teoretické části. Tomu bude předcházet krátký úvod do kriminality jako takové, do příčin vzniku kriminálního jednání a možnostech prevence. Důkladněji se zaměříme na pachatele trestné činnosti, jak jej definuje zákon, na typologii pachatelů a vliv osobnostního nastavení a rodinného systému. Ke konci se ještě krátce zmíníme o vězeňství v České republice, o druzích trestů a vlivu prizonizace na člověka při příjmu do vězeňského systému, na jeho působení ve věznici a na jeho návrat do společnosti.

V praktické části se pokusíme zodpovědět výzkumné otázky, a hlavně naši cestu k nim, odůvodníme výběr výzkumných metod, výběr respondentů a nastíníme práci s daty. V neposlední řadě se budeme věnovat limitům této práce, ale i jejímu přínosu pro vědeckou obec i praxi.

I. Teoretická část

1 Kriminalita

Kriminální chování je nejzávažnější společenský jev. Svou podstatou je to takové jednání, které útočí na stanovené sociální normy, je protispoločenské a ohrožuje všechny členy společnosti. Kriminální chování je součástí každé společnosti. Obklopuje nás již odnepaměti, a ten, kdo by od moderní společnosti očekával, že s přibývajícím možností bude výskyt kriminality nižší, mýlil by se. Kriminalita a kriminální jednání je staré jako lidstvo samo. Je všudypřítomné a neustále se s ním v životě setkáváme, ať už v médiích nebo osobně.

V následujícím textu se budeme věnovat vymezení pojmu kriminality, vysvětlíme si jej a blíže specifikujeme. Budeme diskutovat též o normalitě, tedy o žádoucím a nežádoucím chování a o „usazení“ tohoto pojmu v systému zákonů.

1.1 Vymezení kriminality

Kriminalitou se zabývá celá řada vědních disciplín a na řešení kriminality se podílí velká spousta odborníků. Cílem těchto znalců je najít řešení, kterým by se dosáhlo změn, díky kterým by došlo ke snížení výskytu tohoto nežádoucího protispoločenského jednání.⁴ Pro další práci s textem si nyní kriminalitu vymezíme.

Jedná se o pojem, který je odvozen z latinského slova *criminalis* = zločinný, *crimen* = zločin. A můžeme ji definovat jako výskyt chování, který je v dané společnosti neakceptovatelný a následně potrestaný. Jedná se o souhrn počinání výrazně překračujícího normy, tedy souhrn trestných činů. Ty se v každé společnosti vždy objevovaly a stále se objevují. Jsou to činy, které jsou sankcionovatelné (postihnutelné) podle trestního zákona. Mohou být zjevné, tak latentní.⁵

Jak jsem zmínila výše, kriminalita je obor multidisciplinární. Hlavní vědní disciplínou, jež se kriminalitou zabývá, je však bezesporu kriminologie. Kriminologie – věda o zločinnosti, pachatelích kriminálního jednání, ale také o obětech a kontrole kriminálních činů. V současnosti je kriminologie uznávána jako samostatná vědecká disciplína, která má svůj předmět a metody zkoumání.

⁴ FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2009, 218 s. ISBN 9788024727813. S. 155.

⁵ Tamtéž, s. 156.

Dnes již po celém světě existují kriminologické výzkumné instituty, učebnice a monografie. V České republice se předmět kriminologie přednáší především na právnických fakultách či na Policejní akademii České republiky⁶. Jediné specializované pracoviště, které se zabývá studiem kriminologie, je Institut pro kriminologii a sociální prevenci⁷. V České republice nevyhází specializovaný tisk. Kriminologické články bývají součástí jiných periodik.⁸ Kriminologie není jediná věda, která má kriminalitu ve svém hledáčku. Kriminálním, protiprávním, sociálně patologickým, protizákonným chováním a jednáním se zabývá velká řada vědeckých oborů. Proto i samotné příčiny kriminality musíme hledat napříč různými oblastmi, jak na úrovni jedince, tak na úrovni celé společnosti. Například psychologie zkoumá kriminalitu především v rámci forenzní psychologie, která se především zabývá tvorbou znaleckých posudků. Sociologie zkoumá kriminalitu, jako součást sociální deviace. Pedagogika zkoumá kriminalitu jako příčinu nevhodné výchovy. Kriminalitou se ale dále zabývají sociální pracovníci, politologové, ekonomové, historici a mnozí další.⁹

1.2 Normy, normalita vs. zákon

Pro stanovení toho, co je již „kriminální“ musí každá společnost stanovit, co je normální, co je normou. Porušení stanovených norem je v každé společnosti nějakým způsobem sankcionováno. Každá, i ta nejprimitivnější společnost, má vytvořený vlastní žebříček norem, morální řád, který musí být dodržován pro spokojené fungování společnosti. Ve vyspělých společnostech dostává morální řád psanou formu, především v podobě právních norem, řádu a zákonů. Nedodržení těchto norem bývá zpravidla trestáno. Norma je obecně hodnotící kritérium, pro to, co je žádoucí (normální) a nežádoucí (abnormální, deviantní).¹⁰ Kriminální jednání (trestná činnost) je jednání, které ohrožuje přirozený chod společnosti a sociální normy.

⁶ Dostupné na <http://www.polac.cz/g2/index.php>, 8. 8. 2015.

⁷ Dostupné na <http://www.ok.cz/iksp/>, 8. 8. 2015.

⁸ Dostupné na <http://www.ok.cz/iksp/kriminologie.html>, 21. 11. 2014.

⁹ TOMÁŠEK, Jan. *Úvod do kriminologie: jak studovat zločin*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010, 214 s. ISBN 9788024729824. S. 21.

¹⁰ FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2009, 218 s. ISBN 9788024727813. S. 20.

Kriminální chování je překážkou v adaptaci v běžné společnosti a dospělém životě. Delikventní osoby často nejsou schopny své jednání zhodnotit a proto ani neusilují o změnu svého nepřijatelného chování a nevhodného způsobu života.¹¹

V České republice je protiprávní jednání popsáno a vymezeno v trestním zákoně. Trestní zákon¹² vymezuje trestný čin jako protiprávní čin, který vykazuje znaky uvedené v trestním zákoně. Jde o úmyslně zaviněný čin, pokud není stanoveno, že postačí zavinění z nedbalosti. Trestné činy se dělí na:

- **přechiny** – nedbalostní trestné činy a úmyslné trestné činy, na něž je stanoven trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby do pěti let.
- **zločiny** – jsou všechny trestné činy, které nejsou přechiny, patří sem i zvlášť závažné úmyslné trestné činy, na něž trestní zákon stanovuje trest odnětí svobody s horní hranicí sazby nejméně deset let.

Pro trestný čin je potřebné zavinění. To může být úmyslné, kdy pachatel chce, ví nebo je smířen s tím, že svým jednáním může porušit nebo ohrozit zákonný zájem nebo nedbalostní, kdy pachatel spoléhá, že se nic nestane, kdy mohl vzhledem k okolnostem tušit, že svým jednáním může něco způsobit.¹³ Trestní zákon však také vymezuje okolnosti, které vylučují protiprávnost činu, mezi tyto patří krajní nouze, nutná obrana, svolení poškozeného, přípustné riziko nebo oprávněné použití zbraně.¹⁴

1.3 Prevence kriminality

Proces „stávání se vězněm“ je dlouhý a nenastane u člověka hned. V České republice existuje záchytný systém, který se snaží kriminalitu omezit, nazývá se prevence. Pro celistvost bychom chtěli nyní krátce o tomto tématu pojednat, přesněji o prevenci kriminality, jednotlivých úrovních prevence a systému prevence kriminality v České republice.

¹¹ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 4., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2008, 870 s. ISBN 9788073674144. S. 804 - 806.

¹² Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, § 13, § 14.

¹³ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, § 15 - § 17.

¹⁴ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, § 28 - § 32.

Způsob jakým lze omezovat zločin je různý. Existují dva základní přístupy, dvě základní strategie. Jedná se o strategie represivní a strategie preventivní. Represivní strategie se zabývají činy, které se již staly a se kterými je potřeba se vyrovnat, potrestat je. Tyto strategie mají trestně právní charakter. Kdežto preventivní strategie se orientují na aktivní předcházení zločinu. K prevenci se využívají veškeré oblasti sociálního života.¹⁵

Prevence kriminality zahrnuje komplexní systém opatření, který napomáhá předcházení kriminality. Prevence je celospolečenská, celostátní, regionální i místní aktivita, která je prováděna na úrovni primární, sekundární či terciární:

- **primární prevence** – je zaměřena na celou populaci, dospělé i děti. Jedná se především o výchovné, vzdělávací, volnočasové a osvětové aktivity. Základ je ve zdravé rodině a sociálním prostředí,
- **sekundární prevence** – je cílena na rizikové jedince a skupiny osob, u nichž se dá předpokládat, že by se mohli stát pachateli nebo oběťmi trestného činu,
- **terciární prevence** – předcházení recidivy u pachatelů trestné činnosti, ochrana společnosti před důsledky jednání pachatelů trestných činů, výchovné působení na pachatele trestných činů, resocializace a rekvalifikace trestaných, rodinné a sociální poradenství.¹⁶

Prevenčí kriminality se v České republice zabývá Ministerstvo vnitra České republiky¹⁷, především pak Odbor prevence kriminality¹⁸. Mimo tento odbor je jmenován i Republikový výbor pro prevenci kriminality¹⁹, což je koordinační a metodický orgán, jehož činnost spočívá na meziresortní spolupráci, vytváří preventivní politiku a nové preventivní činnosti. Odbor prevence kriminality vytváří specifické programy prevence kriminality. Mezi ně patří například: Program úsvit, včetně projektu Asistent prevence kriminality, Program podpory a ochrany obětí

¹⁵ TOMÁŠEK, Jan. *Úvod do kriminologie: jak studovat zločin*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010, 214 s. ISBN 9788024729824. S. 169.

¹⁶ ČERNÍKOVÁ, Vlasta MAKARIUSOVÁ a Vojtěch SEDLÁČEK. *Sociální ochrana*. 2. upr. vyd. Praha: Policejní akademie České republiky, 1998, 194 s. ISBN 8085981971. S. 7.

¹⁷ Dostupné na <http://www.mvcr.cz/>, 8. 8. 2015.

¹⁸ Dostupné na <http://www.mvcr.cz/clanek/odbor-prevence-kriminality.aspx>, 8. 8. 2015.

¹⁹ Dostupné na <http://www.mvcr.cz/clanek/rvppk-republikovy-vybor-pro-prevenci-kriminality.aspx>, 8. 8. 2015.

obchodování s lidmi²⁰, Prevence domácího násilí, Národní koordinační mechanismus pátrání po pohřešovaných dětech, Systém včasné intervence, Speciální výslechové místnosti, Bezpečná lokalita, Domovník – preventista, Bezpečná země aj. Více o těchto službách lze nalézt na stránkách Odboru prevence kriminality²¹. Dále vydává metodiky, doporučení, publikace, vede informační internetové portály (<http://www.prevencekriminality.cz/>²², <http://www.mvcr.cz/o-nas-prevence-kriminality.aspx>²³). Prevence kriminality probíhá i na místní úrovni, v rámci menších samosprávných celků, jako jsou města a obce. Do této prevence jsou zapojeny orgány veřejné správy, policie, nevládní organizace a další organizace působící v obcích. Cílem je snižování míry a závažnosti trestné činnosti, zvyšování pocitu bezpečnosti občanů, začlenění do politik obcí, krajů a států, spolupráce mezi orgány veřejné správy a osvětová činnost.

²¹ <http://www.mvcr.cz/clanek/odbor-prevence-kriminality.aspx>

²² Dostupné na <http://www.prevencekriminality.cz/>, 16. 3. 2015.

²³ Dostupné na <http://www.mvcr.cz/o-nas-prevence-kriminality.aspx>, 16. 3. 2015.

2 Pachatelé trestné činnosti

V současné době neexistuje jednotná charakteristika pachatele trestné činnosti, přesto je velmi důležité se na osobnost pachatele zaměřit. Pachatel je jedním ze základních prvků kriminogeneze a je objektem zkoumání mnoha vědních disciplín. Získané poznatky o pachateli sleduje jak kriminologie, kriminalistika, forenzní psychologie, forenzní psychiatrie, penologie a především pak trestní právo hmotné i procesní.

Považujeme za důležité v první řadě vymezit pojem pachatel trestných činů, a to převážně tak, jak jej popisuje trestní zákon. Zaměříme se též na typologii jednotlivých možných pachatelů a prozkoumáme možné příčiny vzniku kriminálního jednání a možné motivy pachatelů.

2.1 Vymezení pojmu pachatele trestných činů

Kriminologie pod pojmem pachatele chápe nejen osoby, které se dopustily činů označených zákonem jako trestné činy, ale i některé osoby, které orgány činné v trestním řízení trestně nestíhají.²⁴ Jedná se především o osoby trestně nezodpovědné (děti, osoby zbavené právní způsobilosti), dále osoby, které si svůj čin řádně odpykaly a v neposlední řadě i osoby, které se mohou stát potencionálními pachateli trestných činů.

Kdo je pachatelem trestného činu, vymezuje trestní zákon. Ten popisuje pachatele jako osobu, jež svým jednáním naplnila znaky skutkové podstaty trestného činu, jeho pokusu nebo přípravy, pokud je trestná. Pachatelem trestného činu je dále i ten, kdo k provedení činu užil jiné osoby a tato osoba není trestně odpovědná, anebo proto, že jednala v nutné obraně, krajní nouzi či za jiné okolnosti vylučující protiprávnost.²⁵ Podle v současnosti platného trestního práva hmotného je pachatelem i osoba, kterou trestní zákon považuje za spolupachatele nebo účastníka. Trestní řád však užívá termíny: podezřelý, obviněný, obžalovaný a odsouzený.²⁶

²⁴ NOVOTNÝ, Oto a Josef ZAPLETAL. *Kriminologie*. 3., přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2008, 527 s. ISBN 9788073573775.

²⁵ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, § 22.

²⁶ Dostupné na <http://www.sosoom-zlin.cz/media/skripta/kriminologie.pdf>, 15. 4. 2015.

Jak bylo popsáno v úvodu, studium osobnosti pachatele trestného činu je důležité pro více vědních oborů. Jak potvrzuje odborná literatura společným znakem všech výzkumných aktivit je najít praktické uplatnění pro všechny poznatky při přesnějším, včasnějším a účinnějším odhalování a korekci osobnostních abnormalit s cílem předejít, resp. snížit pravděpodobnost výskytu další kriminality.²⁷ Osobnost pachatele trestného činu se v kriminologii zpravidla rozumí organizovaný, dynamický a individuálně odlišný celek tvořený psychofyzickými dispozicemi, který předurčuje chování jedince, činí ho odlišným od jiných pachatelů, a kterého vybrané charakteristiky lze zároveň porovnat s charakteristikami osobností ostatních pachatelů. Zahrnuje vrozené (biologické) vlastnosti a vlivy působení sociálního prostředí.²⁸

2.2 Typologie pachatelů trestné činnosti

Vedle zkoumání osobností pachatelů je důležitá i typologie pachatelů. Typologií rozumíme takovou činnost, díky které jsme schopni roztrždit určitý soubor osob do skupin podle stejných nebo podobných specifických rysů. Typ bývá nejčastěji definován jako určitý komplex vlastností, rysů či jiných znaků osobnosti, které nepostihují celou osobnost jedince. Jsou ale společné většímu počtu osob, z nichž lze právě podle výskytu těchto znaků vytvořit dílčí skupinu v rámci konkrétní typologie. Čisté typy ve skutečnosti neexistují. Jedná se vždy o přiblížení k nějakému vymezenému typu.²⁹ Je nutné si uvědomit, že jednotný osobnostní model pachatele neexistuje. Zvláštnosti se vyskytují v prožívání, způsobu uvažování, motivaci a způsobu uspokojování vlastních potřeb, odlišné socializaci, objevují se specifické nápadnosti v chování.³⁰ Společným rysem pachatelů trestných činů je, že nejsou schopni nebo ochotni plnit základní požadavky a očekávání společnosti. Většinou z nich chybí náhled na nevhodnost vlastního chování, a nemají proto potřebu usilovat o nápravu nebo hledat terapeutickou pomoc.³¹

²⁷ VÁLKOVÁ, Helena a Josef KUČTA. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012, XXVII., 636 s. ISBN 9788074004292.

²⁸ NOVOTNÝ, Oto a Josef ZAPLETAL. *Kriminologie*. 3., přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2008, 527 s. ISBN 9788073573775. S. 121.

²⁹ SVATOŠ, Roman. *Kriminologie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012, 290 s. ISBN 9788073803896. S. 40.

³⁰ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 4., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2008, 870 s. ISBN 9788073674144. S. 810 – 814.

³¹ Tamtéž. S. 804 - 806.

V kriminologii existuje velké množství různých typologií pachatelů. Výběr určité typologie pak závisí na kriminologovi a jeho preferencích při posuzování vzniku kriminálního jednání u jednotlivých pachatelů. Potom rozlišujeme typologie podle biologických dispozic, psychických dispozic a typologie, které se zabývají vlivy prostředí.

Rozdělení jednotlivých typologií:

Typologie podle biologických dispozic (tyto typologie zkoumají vliv biologických dispozic na utváření osobnosti pachatele)

- kriminální antropologie – stavba kostí,
- fyziognomické teorie – stavba těla,
- frenologické teorie – tvar lebky,
- koncepce oligofrenního pachatele – inteligence.

Typologie podle psychických dispozic (tyto typologie využívají především poznatky z psychologie a zaměřují se na vliv psychických dispozic při utváření osobnosti pachatele)

- struktura osobnosti (charakter, temperament, schopnosti, vůle, motivace, zájmy aj.),
- faktory II. řádu (extrovert, introvert),
- adaptace jedince na okolní prostředí (adaptace, maladaptace).

Typologie podle vlivu sociálního prostředí (tyto typologie využívají především poznatků ze sociologických studií a zaměřují se na vliv prostředí při utváření osobnosti pachatele)

- sociální prostředí jedince,
- proces sociálního učení,
- hodnotová orientace pachatele a jeho začleňování do společnosti.³²

Kriminologie rozlišuje tři základní teorie, podle nichž rozděluje pachatele. Tyto teorie se měnily v průběhu dějin a s postupným vývojem zanikaly a vznikaly

³² SVATOŠ, Roman. *Kriminologie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012, 290 s. ISBN 9788073803896. S. 42.

nové. Takto se vyčlenil směr biologických kriminologických teorií, směr psychologických kriminologických teorií a směr sociologických kriminologických teorií.³³

V kriminologických teoriích existoval trend, který považoval za důležité zjistit, jakým způsobem se pachatel liší od nekriminální společnosti. V současné době se však situace mění. Preferuje se individuální přístup při posuzování pachatelů a jejich trestných činů a s tím také souvisí potřeba posuzovat jednotlivé pachatele individuálně. Proto je potřeba najít takové rysy, kterými se liší pachatelé navzájem. Rozlišujeme pět základních typů pachatele:

- socializovaný (normální) typ – takový pachatel, na něhož se vztahují obecné poznatky a prožívání a chování. Jeho city jsou srozumitelné, svědomí je utvořené a reakce na spáchaný trestný čin odpovídají normě. Spáchaný skutek je často mimořádným selháním,³⁴
- neurotický typ – pachatelé se vyznačují zvýšenou úzkostností, zvýšenou dráždivostí, neurovegetativními poruchami, depresivním laděním, hysterickými reakcemi nebo nutkavými vtíravými představami apod. Kriminalita neurotických pachatelů bývá vysvětlována především pomocí psychoanalytických teorií (podvědomí, nevyřešené konflikty, potlačení problémů apod.),
- psychopatický typ – u těchto pachatelů ustupují do pozadí situační faktory. Tyto osoby se projevují svéráznými, nápaditými a zvláštními způsoby chování a prožívání. Psychopatická osobnost je diagnostický termín, který spadá do oblasti psychiatrie,³⁵
- mentálně nedostačivý typ – tento typ pachatele se vyznačuje nízkou inteligencí, což se projevuje i v obraze páchané trestné činnosti. Tento typ se často dopouští násilné trestné činnosti, páchá sexuální útoky, při skupinové trestné činnosti vykonává nápady druhých,

³³ NOVOTNÝ, Oto a Josef ZAPLETAL. *Kriminologie*. 3., přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2008, 527 s. ISBN 9788073573775. S. 122.

³⁴ HOUBOVÁ, Drahomíra. *Psychologie pro právníky*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, 279 s. ISBN 9788073801007. S. 186.

³⁵ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 3. upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013, 445 s. ISBN 9788073804619. S. 65.

- psychotický typ – pachatel v době spáchání trestného činu trpí konkrétním duševním onemocněním, tj. psychózou. Trestné činy jsou často bizarní, nesrozumitelné, výjimečné či brutální. Motivace je často zvrácená, nečitelná, nepochopitelná.

Typické pro většinu pachatelů trestných činů je zvláštnost v emočním prožívání. To může být často extrémní, jednají v afektu, jsou popudliví, citově výbušní. Bývají emočně nestabilní, jejich city jsou proměnlivé, což se nepříznivě projeví i v mezilidských vztazích. Mnozí z nich bývají citově chladní, neschopní adekvátních emočních prožitků a představa utrpení jiného člověka je jim zcela lhostejná. Tito lidé nejsou schopni empatie a soucitu. Často jsou negativní, mrzutí a podráždění. Na druhé straně se lze setkat i se sentimentalitou, sklonem k povrchním citovým projevům, jež nejsou spojeny s jakoukoli odpovědností a ochotou se něčeho vzdát. Pokud někoho litují, pak nejspíše sami sebe."³⁶

Rizikové faktory, od kterých se odvíjí pravděpodobnost trestné činnosti určitého jedince, je nutno hledat napříč jeho individuálními i sociálními charakteristikami. Ke kriminální kariéře mají nejsilněji nakročeno jedinci, u nichž můžeme v dětství a dospívání konstatovat následující problémové jevy:

- impulzivita a nedostatek sebekontroly,
- poruchy pozornosti,
- špatné studijní výsledky ve škole,
- slabý dohled rodičů,
- konflikty mezi rodiči,
- antisociální chování v rodině (rodičů či sourozenců),
- nízký věk matky,
- velký počet dětí v rodině,
- nízký příjem rodičů,
- rozvod rodičů.³⁷

³⁶ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 4., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2008, 870 s. ISBN 9788073674144. S. 810 - 811.

³⁷ TOMÁŠEK, Jan. *Úvod do kriminologie: jak studovat zločin*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010, 214 s. ISBN 9788024729824. S. 145 - 147.

Mnozí pachatelé jsou psychicky nebo způsobem života problémové osobnosti, mají za sebou od dětství sérii nepříznivých životních událostí, často se setkávají s neúspěchem. Svoji zlobu a zášť obražují proti hodnotám a normám společnosti. Převažujícími emocemi a postoji jsou závist, zatrpklost, zloba, někdy nejistota, podrážděnost, úzkostnost. Důvody nejsou jen mimo osobnost jedince, ale i hluboko v ní.³⁸

2.3 Příčiny a vznik kriminálního jednání

Kriminologie se příčinami kriminálního chování zabývala již od svého prvně počátku. Od doby, kdy byla kriminologie relativně mladou vědou, se několikrát změnil pohled na kriminalitu a její příčiny, což je vzhledem k proměně společnosti pochopitelné. V kriminologii dominovaly směry, které pohlížely na příčiny kriminality v kontextu doby. Objevily se směry klasické, neoklasické, pozitivistické, biologicky, psychologicky nebo sociologicky orientované. V současné době se na kriminální chování nepohlíží jako na jednostranný jev, jde o jev multifaktoriální, kdy je umožněno sledovat více faktorů různého druhu i původu najednou.³⁹

S multifaktorialitou příčin vzniku delikventního chování zcela souhlasí i M. Vágnerová, expertka na vývojovou psychologii. Ve své publikaci *Psychopatologie pro pomáhající profese*⁴⁰ zdůrazňuje, že se na vzniku normy překračujícího konání vždy podílí více vlivů a příčinu tohoto protispolečenského chování nemůžeme spatřovat pouze v jednom činiteli. Zpravidla se jedná o souhru a interakci mezi jedincem, jeho vlastnostmi a charakteristikami a celým komplexem vnějších vlivů, které jej obklopují. Veškerou trestnou činnost a protiprávní jednání proto musíme posuzovat individuálně jako interakci vnějších a vnitřních faktorů.

Vágnerová⁴¹ uvádí tři hlavní oblasti, které jsou podle ní zásadní příčinou kriminálního chování. Jde o:

³⁸ SOCHŮREK, Jan. *Kapitoly z penologie*. Vyd. 1. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007, 57 s. ISBN 9788073722036. S. 15.

³⁹ TOMÁŠEK, Jan. *Úvod do kriminologie: jak studovat zločin*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010, 214 s. ISBN 9788024729824. S. 145 - 147.

⁴⁰ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 4., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2008, 870 s. ISBN 9788073674144. S. 808.

⁴¹ Tamtéž. S. 808.

- **vrozené dispozice** – impulzivita, dráždivost, frustrační tolerance, perinatální poškození CNS aj.,
- **prostředí**
 - rodina – kriminalita rodičů, vliv genetických a sociálních vlivů, citová deprivace, fyzické týrání, zneužívání dítěte, extrémní způsob výchovy aj.,
 - vrstevníci - nepřizpůsobivost a neschopnost respektovat sociální normy, školní neúspěch, asociálně zaměřené party, nevhodné hodnoty,
- **situační faktory** – dostupnost cíle, snadnost, nepřítomnost někoho, opilost.

Autoři Fischer a Škoda⁴², jež se mimo jiné zabývají genezí patologického chování, přitakávají a ve shodě s Vágnerovou považují příčiny vzniku kriminality za multifaktoriální. Ve své publikaci *Sociální patologie* uvádějí faktory, které zvyšují pravděpodobnost vzniku a rozvoje kriminálního a delikventního chování, tyto:

- **biologické faktory** – pohlaví, vrozené, neurofyziologicky podmíněné dispozice, lidé s vyšší mírou impulzivity a nižší mírou frustrační tolerance, hyperkinetické poruchy (ADHD) aj.,
- **psychické faktory** – obvykle lidé s nižšími rozumovými schopnostmi, lidé s poruchou osobnosti (např. disociální poruchy osobnosti), poruchy sexuální preference, temperament,
- **sociální faktory** – osobnost rodičů, funkčnost rodinného prostředí, syndrom týraného dítěte, deprivace, vzdělání rodičů, vliv vrstevnické skupiny, školní prostředí.⁴³

Jak Vágnerová, tak pánové Fischer a Škoda se shodují ohledně možného genetického působení, jen jej nazývají jinými slovy. Všichni autoři též zdůrazňují vliv sociálních vztahů, vrstevníků a rodiny. Vágnerová navíc přidává vliv situačních faktorů.

Obdobný pohled přináší i Nakonečný⁴⁴. Pachatele vedle vlivů vnějšího prostředí ovlivňuje především struktura jeho osobnosti. Tu tvoří získané schopnosti a

⁴² FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2009, 218 s. ISBN 9788024727813. S. 157 – 163.

⁴³ FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2009, 218 s. ISBN 9788024727813. S. 157 – 163.

dovednosti, inteligence a tvořivost. Další složkou osobnosti je vrozený temperament neboli vnitřní prožívání a emoce. Kriminální jednání může ovlivňovat i intenzita a délka trvání emocí, způsob, jakým člověk své emoce projevuje navenek a přiměřenost emocionálních reakcí na různé situace. Nedílnou složku osobnosti pak tvoří vnitřní hodnotící systém – postoje a motivace.

2.4 Motivy pachatelů trestné činnosti

Motivací rozumíme souhrn všech skutečností, které podněcují nebo tlumí jedince, aby něco konal nebo nekonal. Motivy chování spouštějí, postoje mu dávají konkrétní podobu. Motivy jsou odrazem vnitřního stavu. Zdrojem lidské motivace jsou vnější a vnitřní pobídky. Pobídka z vnějšku posiluje nebo oslabuje vnitřní motiv. Vnitřní potřeby jsou primární (biologické) a sekundární (vytvářejí se vlivem sociálního prostředí). K vnitřním činitelům motivace dále patří zájmy (zaměření jedince k určité činnosti, k předmětu). Motivace se projevuje soustředěním pozornosti, prováděním určité činnosti a pocitem uspokojení z této činnosti.⁴⁵

Mezi uvědoměním si potřeby a jednáním s cílem potřebu uspokojit se odehrává rozhodovací fáze, ve které člověk vyhodnocuje více alternativ a vybírá si tu, která je podle něj nejvhodnější a s největší pravděpodobností povede k dosažení cíle. Pokud se však situace zkomplikuje (emocionálním vypětím, stresem, leknutím), může dojít k narušení tohoto procesu vynecháním rozhodovací fáze. To má za následek zkratkovité jednání, kdy chování směřuje k cíli nejkratší cestou bez ohledu na to, zda je tento způsob nejvýhodnější.⁴⁶

Potřeby pachatelů trestných činů se nemusí významněji lišit od populačního průměru. Rozdíl je spíše ve způsobu jejich uspokojení. Nejsou často zdrženliví a své potřeby musí neodkladně uspokojit. Mnohdy mají společensky akceptovatelné cíle, kterých se snaží dosáhnout nepřijatelnými kriminálními prostředky. Kriminální jednání může být v některých případech chápáno jako prostředek seberealizace, potvrzuje takovému člověku, že má určité schopnosti, i když z obecného hlediska

⁴⁴ NAKONEČNÝ, Milan. *Psychologie osobnosti*. Vyd.2., rozš. a přeprac. Praha: Academia, 2009, 620 s. ISBN 9788020016805.

⁴⁵ KOSEK, Jan. *Sociální psychologie pro právníky*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 1992, 92 s. S. 78.

nejsou pozitivně hodnoceny. Přináší mu vzrušení a tak uspokojuje jeho potřebu silných zážitků.⁴⁷

⁴⁶ HOUBOVÁ, Drahomíra. *Psychologie pro právníky*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, 279 s. ISBN 9788073801007. S. 155.

⁴⁷ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 4., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2008, 870 s. ISBN 9788073674144. S. 812.

3 Systém vězeňství v České republice

Původně věznice podléhaly, stejně tak jako soudy, vrchnosti. K jejich zestátnění došlo v 50. letech 19. století, kdy tímto vznikla možnost k zahájení jejich reformování. Od 25. října 1865 podléhá vězeňství již Ministerstvu spravedlnosti. V této době byli vězni umisťováni takřka bez jakékoliv diference, a to do tří skupin. V roce 1921 se započalo s další reformací, jejímž výsledkem bylo, že ve 30. letech 20. století se české vězeňství mohlo srovnávat s jinými vyspělými státy. Od roku 1989 se změnou totalitního režimu v demokratický a právní stát šel ruku v ruce i nový pohled na vězeňství, který již nemá být pouze odplatou, ale má se zajímat i o povahu a chování pachatele a také o jeho následné chování po propuštění do společnosti. Vězeňský systém současnosti vypadá takto.

3.1 Druhy trestů

V minulosti byl trest odnětí svobody vykonáván bez jakékoliv širší diference. V současnosti je trend přizpůsobit výkon trestu individuálním specifikům každého odsouzeného. Důvodem této diference vězňů je zajištění co nejlepších podmínek přípravy pro opětovný návrat do běžné nekriminální společnosti. Zákon č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody⁴⁸ vymezuje okruh specifických skupin odsouzených, u nichž se liší průběh výkonu trestu. Patří sem:

- mladiství odsouzení,
- prvotrestaní odsouzení,
- odsouzené ženy,
- trvale pracovní nezařaditelní,
- odsouzení s poruchami duševními a poruchami chování,
- doživotně odsouzení,
- cizinci,
- odsouzení s uloženým ochranným léčením.

Tato diference má působit především preventivně a jejím hlavním cílem je zamezit vzájemnému ovlivňování se odsouzenými navzájem. V České republice se

⁴⁸ Zákon č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody.

uplatňují dva modely trestních sankcí. Jedná se o tresty a ochranná opatření. Trestní zákon⁴⁹, který je uplatňován v naší zemi uvádí následující druhy trestů:

- odnětí svobody (nepodmíněné, podmíněné, podmíněné s dohledem),
- domácí vězení,
- obecně prospěšné práce,
- propadnutí majetku,
- propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty,

- peněžitý trest,
- zákaz činnosti,
- zákaz pobytu,
- zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce,
- ztráta čestných titulů nebo vyznamenání,
- ztráta vojenské činnosti,
- vyhoštění,
- probační a mediační služba.

Až na trest odnětí svobody je většina trestů, jež jsou v naší zemi ukládány, známy jako tresty alternativní a to proto, že svou podstatou nahrazují ztrátu svobody. Délka alternativního trestu musí korespondovat se závažností spáchaného skutku a s délkou nepodmíněného trestu, který by byl pachateli uložen. Tyto tresty jsou pro společnost důležité v těch případech, kdy nebyl spáchán příliš závažný trestný čin a pachatel tohoto činu nepředstavuje velké riziko pro společnost. Důvodem proč byly vytvořeny tyto alternativní tresty je i ochrana pachatele. Prostředí vězení totiž může působit negativně na osoby prvotrestané a kontakt s dalšími pachateli může být spouštěcím mechanismem pro nastartování kriminální kariéry pachatelů.⁵⁰

Od roku 2010 existuje v České republice nový trest a tím je trest **domácí vězení**. Soud může uložit tento trest až na dvě léta. Odsouzený se musí zdržovat po dobu výkonu trestu v určeném obydlí po soudem stanovenou dobu. Odsouzenému je umožněno i nadále navštěvovat své zaměstnání, je mu umožněno poskytnutí

⁴⁹ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

⁵⁰ ČERNÍKOVÁ, V., MAKARIUSOVÁ, V. *Úvod do penologie*. Praha: Sociálně - právní institut, 1997, 113 s.

zdravotních služeb v případě onemocnění nebo úrazu. Soud tedy uloží pachateli přiměřená omezení, která nezabrání vést řádný život. Tento trest umožňuje odsouzenému udržovat kontakt se svými blízkými a není tak velkým zásahem do osobního života jako trest odnětí svobody. Pokud však odsouzený nedodrží podmínky stanovené soudem, může být jeho trest změněn na trest odnětí svobody.⁵¹ Dalším alternativním trestem je uložení **obecně prospěšných prací**. Tento trest spočívá v povinnosti odsouzeného provést ve stanoveném rozsahu práce, jež vedou k obecně prospěšným účelům a spočívají v údržbě veřejného prostranství, úklidu a údržbě veřejných budov a komunikací nebo jiných činnostech pro instituce, které se zabývají vzděláním, vědou, kulturou, školstvím a ochranou zdraví, humanitární, sociální, charitativní a jinou činností. Tato práce nesmí sloužit k výdělečným účelům odsouzeného. Tento trest je ukládán v rozmezí 50 – 300 hodin. V případě nesplnění podmínek může být tento trest přeměněn na trest odnětí svobody.⁵² Trest **propadnutí majetku, propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty** se vztahuje k vlastnictví pachatele a v souvislosti s jejich užitím nedochází k užití trestu odnětí svobody. V případě peněžitého trestu dochází ke stanovení náhradního trestu odnětí svobody až do výše čtyř let pro případ, že by odsouzený peněžitý trest nevykonal.⁵³ Další typy trestů, které jsou uvedeny v trestním zákoníku a jsou vyjmenovány výše, již nenavazují na trest odnětí svobody.

3.2 Typy vězeňských zařízení a jejich režim

Vězeňství v České republice spadá pod resort Ministerstva spravedlnosti a je spravováno Vězeňskou službou České republiky. Generální ředitel je přímo odpovědný ministru spravedlnosti. Věznice se v České republice dělí na základě vnějšího způsobu střežení a bezpečnosti na čtyři základní typy. Podle zákona o výkonu trestu odnětí svobody⁵⁴ se věznice člení podle způsobu, jakým je zajištěno vnějšího střežení a dále zajištění bezpečnosti. Věznice se rozdělují do čtyř základních typů, a to věznice:

- **s dohledem**, kde funguje nejmírnější režim, vězni zde nejsou výrazně střeženi, mohou nosit vlastní civilní oděv, často dochází do zaměstnání mimo areál věznice, vězni mají jednodušší podmínky pro přijímání návštěv,

⁵¹ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, § 60.

⁵² Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, § 62, § 65.

⁵³ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, § 66, § 67.

- **s dozorem**, kde je režim přísnější, vězni nosí vězeňský oděv a jsou uzamykáni na oddělení. S dozorem mohou docházet do zaměstnání,
- **s ostrahou**, v tomto typu vězení se nachází největší počet vězňů. Odsouzení jsou zamykáni na celách a po věznicích jsou doprovázeni vězeňskou službou. Mohou být zaměstnáváni ve střežených pracovištích,
- **se zvýšenou ostrahou**, tento typ věznic je nejtěžší. V České republice se vyskytuje ve věznicích Mírov a Valdice.

Umístování vězňů do vězeňských zařízení se provádí s ohledem na zásady, které jsou vyjmenovány v § 7 (Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody)⁵⁵, kde je stanoveno, že se odděleně umísťují odsouzení muži od odsouzených žen, odsouzení s infekčním onemocněním nebo ti vězni, u nichž je podezření na infekční onemocnění a dále zpravidla mladiství od dospělých, recidivisté od odsouzených, kteří jsou ve výkonu trestu poprvé, odsouzení za úmyslně spáchané trestné činy od odsouzených za trestné činy z nedbalosti, trvale pracovně nezařaditelní, pachatelé s poruchami duševními, poruchami chování, pachatelé s uloženým ochranným léčením a zabezpečovací detencí a velmi nebezpeční pachatelé.

3.3 Výkon trestu odnětí svobody

Tento trest je v České republice nejprísnějším trestem a je možné ho uložit podmíněně nebo nepodmíněně. Svoboda je v naší zemi považována za nejcennější statek, jehož odnětí působí na odsouzeného velmi citelně. Výkonem trestu odnětí svobody se rozumí takový trest, který zabrání pachateli provádět další trestnou činnost. Vedle této funkce se snaží o soustavnou výchovu, díky níž jsou u pachatele vytvářeny takové předpoklady, které jsou potřebné pro vedení řádného života.⁵⁶ S odsouzenými ve výkonu trestu se musí jednat tak, aby bylo zachováno jejich zdraví, a pokud to doba výkonu trestu umožní, podporovaly se takové postoje a dovednosti, které odsouzeným pomohou k návratu do společnosti a umožní vést po propuštění soběstačný život v souladu se zákonem.⁵⁷

⁵⁴ Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, § 8.

⁵⁵ Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, § 7.

⁵⁶ ČERNÍKOVÁ, V., MAKARIUSOVÁ, V., SEDLÁČEK, V., *Sociální ochrana*, 1998, s. 71.

⁵⁷ Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, § 2.

Trest odnětí svobody je v českém trestním právu upraven v oddílu 4 trestního zákoníku a blíže je pak definován v Zákoně o výkonu trestu odnětí svobody č. 169/1999 Sb. Tato trestní sankce nesmí být krutá nebo nepřiměřená a jejím výkonem nesmí být ponížena lidská důstojnost. Nejvyšší sazba může být uložena na 20 let odnětí svobody. Vyšší sazba (doživotí, 20-30 let) může být uložena v případě výjimečného trestu. Podle trestního zákoníku je možné snížení nebo zvýšení trestu odnětí svobody pod nebo nad hranici trestní sazby v případě naplnění podmínek stanovených zákonem. Minimální délka trestu odnětí svobody není v naší zemi stanovena.⁵⁸

Abychom dosáhli účelu výkonu trestu odnětí svobody, probíhá po celou dobu plynutí trestu u odsouzených výchovné penitenciární působení, jehož obsahem jsou specifické postupy, kulturně výchovná práce, pracovní výchova a stanovený pořádek a dodržování kázně, což je zajištěno režimem daných vězeňských zařízení.⁵⁹ Po příchodu do dané věznice je odsouzený umístěn na nástupní oddělení. Zde je podrobně vyšetřen psychologem, speciálním pedagogem a sociálním pracovníkem. Na tomto místě je také stanoven program zacházení, který je blíže popsán v následující kapitole. Odsouzený je zařazen do výchovného kolektivu, a pokud je k dispozici práce, je zařazen i do práce.⁶⁰

3.4 Prizonizace

Vězení je pro člověka místo, kde ztrácí osobní svobodu, místo, kde nemá možnost uspokojovat své potřeby, leckdy i ty základní. Prostředí, které odsouzeného ve vězení obklopuje je odlišné od toho, na které byl zvyklý na svobodě. Izolace, sociální prostředí a často i nově navázané sociální kontakty narušují možnost opětovné integrace do společnosti. Z výše uvedeného je jasné, že vězení člověka ovlivňuje ve všech jeho složkách. Jednou z možností jak toto prostředí „přežít“, je vzájemná sociální interakce mezi vězni, navázání kontaktu se spoluvězni, vytvoření

⁵⁸ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, § 58, § 59.

⁵⁹ ČERNÍKOVÁ, V., MAKARIUSOVÁ, V., SEDLÁČEK, V. *Sociální ochrana*, 1998.

⁶⁰ SOCHŮREK, J., *Kapitoly z penologie*, 2. Díl, s. 40.

blízkých přátelství, nalezení společných témat a vytvoření společenství s vlastním hodnotovým žebříčkem a hierarchií.⁶¹

Tato adaptace na život ve vězení se označuje jako prizonizace. V průběhu tohoto procesu se člověk přeměňuje ze svobodného občana na vězně. Změny probíhají na úrovni intelektuální, psychické i hodnotové. Prizonizace má dvě důležité složky⁶²:

- **institucionalizace** – člověk se adaptuje na přísně organizovaný způsob života. Ztrácí samostatnost a iniciativu. Dochází k zúžení zájmových aktivit, mimo jiné člověk ztrácí většinu kompetencí. Vězeň se odnaučí samostatně rozhodovat a plánovat svůj život,
- **ideologizace** – člověk přijímá normy a pravidla vězeňského prostředí. Osvojuje si nový žebříček hodnot, ztotožňuje se s novou sociální skupinou, která jej obklopuje.⁶³

Začleňování se do vězeňské subkultury ovlivňuje osobnost odsouzeného ve všech složkách jeho osobnosti. Má vliv na jeho inteligenci, stabilitu osobnosti, na stupeň disociality a demoralizace. To, jak moc se člověk nechá vtáhnout do vězeňského života je závislé na ochotě a schopnosti přizpůsobení se neformálním vězeňským skupinám, zda má člověk sklony k abnormálnímu sexuálnímu chování či je ochotný účastnit se zakázaných činností. Důležitý je kontakt s venkovním prostředím, zda se vyskytují nějaké vztahy a pokud ano, zda má odsouzený kontakt s blízkými.⁶⁴

Prizonizace je složitý proces, který má své pro i proti. „Proti“ je především z toho důvodu, že vzdaluje člověka od normální společnosti. Své „Pro“ má však hlavně pro vězněného, který díky navázání nových vztahů zvládá vězeňský systém a svět uvnitř. V průběhu, ve kterém dochází k osvojení z hlediska přežití efektivnějších norem a vzorců chování, dochází k postupnému vyhasínání vzorců chování

⁶¹ FICHER, S., ŠKODA, J. *Sociální patologie. Analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. 2009, s. 182 – 183.

⁶² NETÍK, K., NETÍKOVÁ, D. *Psychologie v právu*. 1997, s. 28.

⁶³ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 2008, s. 812.

⁶⁴ ČEPELÁK, J. *Penitenciární psychologie*. 1. Vydání. Praha: VŠ SNB 1982. 328 s.

potřebných k životu v normální, většinové populaci. Prizonizace zvyšuje možnost recidivy.⁶⁵

Trest a prostředí, ve kterém se vykonává je pro jedince velmi stresující. Má však svou funkci. Výchovné poslání trestu však narušují a výrazně ovlivňují tyto faktory:

- **ubytovací zázemí věznice** – sociální interakce, která probíhá na hromadných pokojích, může být pro odsouzeného rozhodující. Osoba se na pokoji setkává s různými osobami z různého prostředí. Získává „nové“ informace z kriminálního prostředí, které by mohly působit inspirativně. Jak bylo popsáno výše, vliv sociálního prostředí ve věznici může být spouštěcím prvkem kriminální kariéry jedince,
- **charakter věznice** – ačkoliv je zákonem o výkonu trestu odnětí svobody⁶⁶ stanoveno, jak by mělo složení vězňů na celách vypadat, nedá se stoprocentně zaručit, že se zmírní důsledky prizonizace. Stejně důležitý je i typ věznice, do které je osoba zařazena a především pak délka uloženého trestu,
- **penitenciární zacházení s vězni ze strany personálu** – v této oblasti jde nejen o zvolený typ terapie (skupinová, individuální), ale hlavně o přímý čas, který je věnovaný jednotlivým vězňům,
- **celková aktuální situace a atmosféra ve věznici,**
- **nutnost zajištění vnitřní i vnější bezpečnosti věznice** – věznice musí dodržovat taková opatření, aby nebyla narušena jak vnější tak vnitřní ochrana věznice. O bezpečnost se stará především ostraha, která má své povinnosti, ale také ne příliš oblíbené pravomoci (prohlídky cel, osobní prohlídky, ozbrojení, uniformy). Kontrolu nad bezpečností zajišťuje i přísný režim věznic,
- **materiální a technické podmínky,**
- **zaměstnávání vězňů** – nabídka vhodné práce a její ohodnocení,
- **možnost sportovního, kulturního a zájmového vyžití.**⁶⁷

⁶⁵ FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2009, 218 s. ISBN 9788024727813. S. 185.

⁶⁶ Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, § 7.

⁶⁷ SOCHŮREK, Jan. *Úvod do penologie*. III. Díl. *Negativní jevy ve vězení*. 2007, s. 9 – 10.

Výkon trestu odnětí svobody a samotné uvěznění velmi silně působí na osobnost odsouzeného. Ztráta přímých sociálních kontaktů, omezení sociálních vztahů a vytržení z běžného sociálního prostředí jsou pro člověka velmi stresující. Vězení však odsouzeným nabízí prostor pro resocializaci, rekvalifikaci a práci na vlastní osobnosti.

3.5 Výzkumy zabývající se problematikou

V poslední podkapitole jsme se rozhodli zmínit výzkumy, od kterých se odrážíme. Tématem se zabývá nepřeberné množství diplomových prací, rozhodli jsme se zmínit jen ty nejrelevantnější a nejaktuálnější.

Minařík⁶⁸ píše o resocializaci odsouzených a jejich životě ve výkonu trestu. Používá kvalitativní výzkum se 4 respondenty. Ve své práci zmiňuje, že respondenti nevyužívají dostatečně resocializační aktivity vytvářené vězeňskou službou. Avšak nabídku pracovního zařazení vítají. Babáková⁶⁹ se též zabývá problematikou resocializace, obzvláště po propuštění z výkonu trestu. Využívá kvalitativní výzkum se 14 respondenty. V práci mimo jiné shrnuje, že úspěšná resocializace spočívá zvláště v podpoře rodiny, mezi další faktory řadí motivaci, předchozí zkušenosti se zaměstnáním. Zajímavé výsledky přináší i Macků⁷⁰, která využívá též principů kvalitativního výzkumu, avšak její respondenti jsou, jak vězni, tak přímo lidé, kteří resocializační aktivity připravují. Její respondenti - vězni - resocializační program vítají (nejčastěji využívanou službou je osobní setkávání odsouzených s pracovníky), problém zde nastává s organizačními záležitostmi ve věznicích.

⁶⁸ MINAŘÍK, Michal. Resocializace odsouzených a jejich život ve výkonu trestu. Brno, 2014.

Diplomová práce. Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, Katedra speciální pedagogiky. Vedoucí práce Kristýna Balátová.

⁶⁹ DADÁKOVÁ, Petra. Resocializace jedinců po výkonu trestu odnětí svobody a jejich podpora ze strany probační a mediační služby. Brno, 2014. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, Katedra sociální pedagogiky. Vedoucí práce Tomáš Čech.

⁷⁰ MACKŮ, Naděžda. Kvalita služeb penitenciární a postpenitenciární péče z hlediska osob ve výkonu trestu a pracovníků Armády spásy. Brno, 2014. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, Katedra speciální pedagogiky. Vedoucí práce Karel Červenka.

4 Dílčí závěr

Teoretická část představuje východiska pro výzkumnou část. Nejdříve jsme si vymezili pojem kriminalita a s tím související termíny norma, normalita a zákon. Následně jsme si krátce představili systém prevence v České republice. Velmi široce jsme se věnovali pachateli trestné činnosti, jak jej definuje zákon, příčinám jeho chování, jeho motivaci. Dotkli jsme se též typologii pachatelů. Představili jsme si systém vězeňství v České republice, typy možných trestů, typy vězeňských zařízení a jejich režim. Stručně jsme otevřeli též téma prizonizace, které jsme považovali k tématu za relevantní. V neposlední řadě jsme zmínili zásadní výzkumy zabývající se danou problematikou.

II. Praktická část

5 Vlastní výzkum

V praktické části se nejdříve zaměříme na objasnění výzkumného problému a vytyčení výzkumného cíle. Ujasníme si výzkumné otázky a výzkumné metody. Popíšeme si, jak probíhal sběr dat a jak byla data analyzována. Seznámíme se s výzkumným souborem a v neposlední řadě s výsledky výzkumu. Na závěr budeme ještě diskutovat o limitech výzkumné práce a možnostech jejího uplatnění.

5.1 Cíl výzkumu

Proces věznění s sebou přináší výrazný vliv na kvalitu života odsouzeného během odnětí svobody, ale i po propuštění z výkonu trestu. Vězeňská služba se snaží ve spolupráci s pomáhajícími organizacemi o zpětnou rehabilitaci trestaných osob do společnosti. Vnímání efektivity této práce z pohledu zaměstnanců věznice a z pohledu vězňů je pravděpodobně různá. Účelem této práce je zmapovat, jak vězni vnímají resocializační aktivity poskytované konkrétními věznicemi, zda jsou schopni tyto činnosti zachytit, využít a jak vnímají jejich efektivitu. Pokusíme se též objasnit, jak pachatelé trestné činnosti vnímají uložené tresty, účinnost a prospěšnost těchto trestů, a zda uložený trest odradí odsouzené od dalšího budoucího páčání trestné činnosti.

5.2 Výzkumné otázky

Naše výzkumné otázky se opírají o obdobné studie a obdobné diplomové práce, všechny zmiňujeme v teoretické části v kapitole 3.5.

Hlavní výzkumná otázka se snaží zjistit, jaké jsou jednotlivé aspekty resocializační péče, především z pohledu jednotlivých vězňů. Vedlejší výzkumné otázky se ptají, zda vnímají vězni resocializaci jako efektivní, co jim v resocializačním programu chybí a zda jsou s resocializačními aktivitami spokojeni. Pro komplexnost se zajímáme i o to, jak vězni vnímají své tresty. Cílem práce je vedle náhledu profesionálů, kteří tyto služby poskytují, přispět i s náhledem osob využívajících tyto služby.

HVO⁷¹: Jaké jsou jednotlivé aspekty resocializační péče z pohledu vězňů?

⁷¹ HVO = hlavní výzkumná otázka

DVO 1⁷²: Vnímají vězni resocializaci jako efektivní?

DVO 2: Jsou odsouzení přesvědčeni o adekvátnosti stanoveného způsobu resocializace?

DVO 3: Jak odsouzení vnímají tresty, které jim byly uloženy?

5.3 Použité metody

Z několika důvodů jsme zvolili kvalitativní výzkum. V první řadě se jedná o výzkumný soubor skupiny lidí, u kterých je náročné získat důvěru, tudíž je problematické zachytit více lidí ochotně vypovídajících. Zároveň jsme chtěli problematiku obsáhnout do hloubky. Dle Strausse a Corbinové⁷³ slouží kvalitativní výzkum k porozumění jevům, o kterých prozatím nemáme dostatek informací. Lze jej také použít k získání nového pohledu na jevy, o nichž už něco víme. Velmi vhodný je, pokud chceme zjistit, jak určité jevy hodnotí samotné zkoumané osoby, a v neposlední řadě umožňuje získávat poznatky o sledovaných jevech, které se odehrávají v přirozeném prostředí. Jak ostatně sděluje i Creswell⁷⁴, jedná se o „proces hledání porozumění... Výzkumník vytváří jeho komplexní obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách. Jsme si vědomi i nedostatků kvalitativního výzkumu, které budeme rozebírat v kapitole 8 v praktické části práce.

V práci vycházíme ze zakotvené teorie Strausse a Corbinové⁷⁵, při jejímž využití je cílem výzkumníka navrhnout novou teorii, která vychází ze shromážděných dat. Název přístupu je odvozen od toho, že navrhnutá teorie je v těchto datech „zakotvena“ a z těchto dat se postupně „vynořuje“. Považujeme důležité upozornit na to, že takto vytvořená teorie má pouze platnost hypotézy, kterou je třeba potvrdit nebo vyvrátit reprezentativním výzkumem pomocí kvantitativních postupů.⁷⁶

⁷² DVO = dílčí výzkumná otázka

⁷³ STRAUSS, Anselm, Juliet CORBINOVÁ, J. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky, metody zakotvené teorie*. Boskovice: Albert, 1999. 196 s. ISBN 80-85834-60-X.

⁷⁴ CRESWELL. In HENDL, Jiří. *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*. A. vyd. Praha: Portál, 2005. 407 s. ISBN 80-7367-040-2. S. 50.

⁷⁵ STRAUSS, Anselm, Juliet CORBINOVÁ, J. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky, metody zakotvené teorie*. Boskovice: Albert, 1999. 196 s. ISBN 80-85834-60-X.

⁷⁶ STRAUSS, Anselm, Juliet CORBINOVÁ, J. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky, metody zakotvené teorie*. Boskovice: Albert, 1999. 196 s. ISBN 80-85834-60-X.

Celkem jsme sestavili 18 otázek, 9 ve verzi A, kde se ptáme na průběh ve VTOS⁷⁷, a 9 ve verzi B, kde nás zajímá subjektivní hodnocení resocializace. Výzkum je proveden formou rozhovorů. Zvolili jsme rozhovor polostrukturovaný, kde je zásadní mít předem připravený seznam otázek. Avšak způsob, forma odpovědí na tyto otázky zůstává volná. Respondent si sám může vybrat styl odpovědi.⁷⁸ Rozhovor se skládá z otevřených i uzavřených otázek. Nejčastěji se ptáme nejdříve uzavřenou otázkou, které jsou „věcnější“, umožňují eliminovat nekontrolovaný tok řeči.⁷⁹ Následně se doptáváme otevřenou otázkou. Ty umožňují větší vhled do způsobů, jakým jedinec chápe určité skutečnosti.⁸⁰ Otázky byly sestaveny tak, aby na začátku vězni dostali „lehčí“ rozehrívací otázky, na konci dostávali vězni otázky emočně náročnější.

5.4 Sběr dat

Rozhovory probíhaly na přelomu června - července 2015 a trvaly 40 minut. Respondenti věděli o možnosti odmítnout odpověď na jakoukoli otázku, byli též ujištěni v tom, že bude zachována jejich anonymita. Jelikož se jedná o výzkumný soubor, se kterým je problematické přijít do kontaktu, zároveň se jedná o citlivé téma (někteří bývalí vězni se neradi vracejí k minulosti) a zároveň jsme nevěděli, jak se s nějakými bývalými vězni zkontaktovat, rozhodli jsme se při výběru respondentů použít techniku „lavinový výběr“. Technika stojí na principu, že badatel se snaží zkontaktovat alespoň s jedním jedincem a toho požádá, zda by mu mohl zprostředkovat setkání s dalšími členy dané populace. Tato technika výběru nezaručuje reprezentativnost vzorku.⁸¹ Tu jsme se snažili zaručit tím, i s ohledem na výzkumné otázky, že jsme z konečného seznamu osob (cca 14 mužů), které byly ochotné vypovídat, vybraly ty, které se od sebe nejvíce odlišovaly, podle věku, délky trestu, vzdělání.

⁷⁷ VTOS = výkon trestu odnětí svobody

⁷⁸ FERJENČÍK, Ján. Úvod do metodologie psychologického výzkumu: Jak zkoumat lidskou duši. Praha: Portál, 2000. 256 s. ISBN 80-7178-367-6. S. 95.

⁷⁹ Tamtéž, s. 96.

⁸⁰ Tamtéž, s. 96.

⁸¹ FERJENČÍK, Ján. Úvod do metodologie psychologického výzkumu: Jak zkoumat lidskou duši. Praha: Portál, 2000. 256 s. ISBN 80-7178-367-6. S. 64.

Samotnému rozhovoru předcházelo krátké představení, seznámení s účelem práce a způsobem záznamu dat. Rozhovory se udály v domácím prostředí respondentů.

5.5 Metody analýzy dat

Všechna data byla podrobena obsahové analýze. Materiál jsme nejdříve podrobili otevřenému kódování, během kterého jsme analyticky text rozdělili do dílčích jednotek, a ty označili kódy. Následně jsme jednotlivé kódy seskupili do kategorií.⁸² S takto kategorizovanými daty se dá manipulovat několika způsoby. Zvolili jsme techniku „vyložení karet“. Touto technikou výzkumník uspořádá kategorie do nějakého obrazce či linky a na základě tohoto upořádání sestaví text tak, že jej převypráví podle obsahů jednotlivých kategorií.⁸³

5.6 Výzkumný soubor

Celkový počet respondentů jsme stanovili s ohledem na výběr metody 4, jejich základní popis se nachází v tabulce 1. Respondenti pocházeli ze dvou moravských věznic. V současné době mají všichni z nich ukončený výkon trestu. Jedná se o výzkumný vzorek sestávající z různých věkových kategorií, s rozdílnou délkou výkonu trestu a s rozdílným vzděláním. Výzkumný vzorek jsme zvolili tak, aby dobře reprezentoval zkoumaný problém, jak upozorňuje Creswell⁸⁴.

⁸² STRAUSS, Anselm, Juliet CORBINOVÁ, J. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky, metody zakotvené teorie*. Boskovice: Albert, 1999. 196 s. ISBN 80-85834-60-X. S. 42-52.

⁸³ ŠEĎOVÁ, Klára. Analýza kvalitativních dat. In Švaříček, R., Šeďová, K., et al. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. 384 s. ISBN 978-80-7367-313-0. S. 226.

⁸⁴ CRESWELL. In HLAĎO, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu pro učitele středních škol*. Brno: Institut celoživotního vzdělávání, Mendelova univerzita, 2011. 134 s. ISBN 978-80-7375-544-7. S. 89.

Tab. 1: Základní popis respondentů.

	Pohlaví	Věk	Délka výkonu trestu	Rodinný stav	Ukončené vzdělání	Umístění
Respondent 1	muž	29	5 let	svobodný, bezdětný	VŠ ⁸⁵	dohled + dozor
Respondent 2	muž	26	7 let	svobodný, bezdětný	SOŠ ⁸⁶	ostraha + dozor
Respondent 3	muž	34	4 roky	svobodný, 1 dítě	ZŠ ⁸⁷	dozor
Respondent 4	muž	46	2 roky	svobodný, 3 děti	OU ⁸⁸	dohled + dozor

⁸⁵ VŠ = vysoká škola

⁸⁶ SOŠ = střední odborná škola

⁸⁷ ZŠ = základní škola

⁸⁸ OU = odborné učiliště

6 Výsledky výzkumu

V následující kapitole analyzujeme rozhovory a provádíme dílčí závěry. Skrze podrobení dat otevřenému kódování vyplynuly z rozhovorů dvě hlavní kategorie:

- trávení času,
- sociální vztahy.

Tyto dvě kategorie jsou hlavní linky, které tvoří děj, tedy život odsouzeného, jak během pobytu ve výkonu trestu, tak i s následky. Veškeré dění našich respondentů se otáčí kolem těchto dvou témat.

V následujících dvou podkapitolách si detailně tyto dvě témata rozebereme. V samostatné kapitole se budu věnovat subjektivnímu pohledu vězňů na resocializaci a ve zvláštní kapitole se ještě podíváme na to, jak vnímají vězni svůj trest a zda jej litují.

6.1 Trávení času

Respondenti sdělovali, že pobyt ve VTOS nabízí rozsáhlé možnosti trávení volného času, všechny tyto aktivity se avšak odvíjí od chování jednotlivých vězňů. Vězni mohou pracovat, jak ve věznici, tak i mimo areál věznice, mohou studovat, jak výuční a maturitní obory, tak vysokou školu či rekvalifikační kurzy, mohou navštěvovat pestré kroužky. Věznice nabízí možnost využívat posilovnu, věnovat se modelářství, divadlu, pěstitelství, akvaristice, malování, dokonce józe. Vězni se též mohou přihlásit do kurzů jazyků - angličtiny, němčiny - a jiných vzdělávacích kroužků, věnovat se šachům, házení šipek, ping pongu, basket ballu apod.

Mezi nejčastější činnosti, kterým se vězni věnují, patří sledování televize, četba, posilování, dopisování s rodinou a přáteli. „*Věnoval jsem se šachům, sledoval jsem televizi, cvičil a četl. Hodně jsem si dopisoval s kamarády a rodinou*“, sdělil respondent 1. Respondent 2: „*Chodil jsem do práce, chodil jsem hodně cvičit, díval jsem se na televizi.*“ Obdobné činnosti volil i respondent 3: „*Já jsem chodil do práce*

a cvičit. Pak jsem odpočíval na cele, podíval jsem se třeba na televizi a to bylo tak nějak všechno, hlavně jsem hodně pracoval.“ I respondent 4 se věnoval většinu času práci a odpočinku, zároveň měl ve věznici vedoucí pozici: *„Měl jsem na starosti všechny vězně na baráku, takže jsem měl starosti s tímhle. Rozděloval jsem jim práci, zajišťoval čisté prádlo, zajišťoval jsem všechny papíry spojené s jejich „pobytem“ a předával jsem to vychovateli.“*

Vězni velmi vítali možnost práce. Respondenti práci vyhledávali, kromě respondenta 1, který pracovat nemohl, jelikož spadal do kategorie mladistvých, věnoval se tedy studiu. Respondent 2: *„Ano, chodil jsem do práce. Pracoval jsem i mimo věznici. Vždycky si nás ráno vyzvedli, a potom odpoledne zase vrátili. Pracoval jsem od pondělí do pátku od 8:00 hod. - 16:00 hod. A když jsem chtěl, mohl jsem chodit do práce i někdy o víkendu.“* Respondent 3 pracoval přímo ve věznici. Respondent 4 pracoval chvíli ve vězeňské kuchyni, později mimo věznici v masokombinátu. *„Po krátké době jsem se osvědčil, tak mě nechali pracovat i mimo věznici. Ta práce byla náročná. My, co jsme pracovali, jsme měli jiný režim než ti ostatní. Mohli jsme na rozdíl od nich přes den odpočívat.“*

Vězni mohli též využít možnosti studia. Věznice nenabízí pestrou škálu výběru z oborů či kurzů, avšak zaměstnanci věznice se snaží, aby si vězni kvalifikaci zvýšili, a soustavně je na možnost studia upozorňují. Přesto tuto příležitost využil jen respondent 1: *„Studoval jsem, mohlo se sice vybírat jenom z předem daných oborů, ani jeden se mi nelíbil, ale abych se nenudil, udělal jsem si výuční list na elektrikáře.“* Během rozhovoru upozorňoval na to, že kdyby mohl pracovat, raději by pracoval. Respondent 1 nemohl být zařazen do pracovního procesu, jelikož spadal do kategorie mladistvých. Respondent 2: *„Studium tam bylo umožněno každému, kdo chtěl. Bylo na výběr z různých oborů. Já si pamatuju, že tam byl např. kuchař, elektrikář nebo obráběč kovů. A pokud to dovolovala délka jeho trestu, mohl i na střední nebo vysokou školu. Ta je ale v Praze, takže bylo zapotřebí napsat si žádost o přeřazení do Prahy a že tam chcete studovat.“* Respondent 2 během výkonu trestu absolvoval všeobecný vzdělávací kurz trvající čtyři měsíce. Totožné sdělil i respondent 3: *„Studium umožňovali všem, kteří chtěli studovat, a měl dobré chování. Každé to studium ale záleželo na tom, na jak dlouho byla délka trestu. Tam, kde jsem byl já, byla i vysoká škola, měli tam učebnu s PC, chodil tam za nimi profesor na přednášky.“*

Ti, co byli hodní, mohli chodit na přednášky i mimo věznici.“ I respondent 4 sdělil, že mu studium, rekvalifikace i různé kurzy byly soustavně nabízeny, avšak on toho nevyužil.

Respondenti se shodují, že tyto aktivity slouží k zajímavému vyplnění času, avšak že se chuť k těmto činnostem odvíjí od jednotlivých osobností. Pokud se chce jedinec změnit a po propuštění začít nový život, činnostem, které mu to umožní, se věnuje, jinak ne.

6.2 Sociální vazby

V průběhu rozhovoru vyplynulo, že vězni považují kontakt s venkovním světem, obzvláště s rodinou, za důležitý. Pobyt ve výkonu trestu nezanechal nepříznivý dopad na vztahy v rodině, avšak přetrhaly se jim mnohé vztahy s přáteli. Vězni sdělují, že se naopak jejich vztahy s rodinou upevnily. Respondent: 1 *„Se všemi [členy rodiny] se bavím normálně. Naopak bych řekl, že VTOS zlepšil můj vztah s rodinou.“*. Respondent 2: *„Rodina super, ta byla ráda, že mě konečně propustili z VTOS a vzali mě hned mezi sebe.“* Respondent 3: *„Celou dobu jsem byl v kontaktu s rodinou. Rodina za mnou chodila na návštěvy pořád.“* Respondent 4: *„Rodina tam za mnou jezdila pořád. Tam to fungovalo tak, že když člověk makal a choval se slušně, tak za to byly mimořádné vycházky a návštěvy. Takže já jsem měl hodně návštěv.“*

Zvláštní pozornost bychom chtěli věnovat partnerským vztahům. Respondent 1 sdělil, že partnerský vztah před nástupem na výkon trestu neměl. Avšak ostatní tři respondenti před nástupem výkonu trestu v partnerském vztahu byli. Respondent 2 se vztah pokusil udržet, avšak nakonec ho přerušil: *„Měl jsem přítelkyni. Byli jsme v kontaktu, ale potom jsem to ukončil, asi po devíti měsících. Měl jsem z ní plnou hlavu sraček a nemohl jsem s tím nic dělat, protože jsem byl ve vězení. Hodně věci mi vyčítala.“* Respondent 4 vyřešil možné budoucí komplikace s partnerkou následovně: *„Partnerský vztah jsem měl, ale jakmile mi přišla obsílka s datem nástupu trestu odnětí svobody, tak jsem ten vztah ukončil. Nechtěl jsem nás tím oba trápit“* V současnosti žije v jiném dlouhodobém partnerském vztahu a má tři děti. Jedině vztah respondenta 3 překonal odloučení. Respondent 3 zároveň zmiňuje, že návrat

k partnerce byl náročný, myslí si však, že krizi překonali: „*Přítelkyně se hodně osamostatnila, byla zvyklá, že je na všechno sama, musela si poradit i v chlapských věcech. Takže ze začátku po propuštění na mě nebyla zvyklá a chvíli jsem jí asi překážel.*“ S partnerkou vychovává 1 dítě.

Komplikovanější vztahy se objevily i kolem přátelství. Od respondentů je cítit určitá zahořklost a zklamání, které se táhne napříč rozhovorem. Někteří respondenti na základě zkušenosti s přáteli dospěli, mnohem více si nyní uvědomují, kdo jsou jejich přátelé a kdo ne. Respondent 1: „*Přátelé se na mě někteří vykašlali, ale spousta mi jich zůstala, tak jsem si aspoň uvědomil, kteří kamarádi aspoň za něco stojí, a věřím jim.*“ Respondent 2: „*Udělal jsem takovou očistu přátel. Moc mi jich nezbylo, to musím uznat.*“ Respondent 1 dokonce sděluje, že je to jedna z nejdůležitějších věcí, co na něm pobyt ve věznici zanechal. „*Změnil se můj pohled na lidi, byl jsem takovej hodně naivní a všem jsem věřil. Ve VTOS jsem zjistil, že si lidé umí hrát na kamarády, a pak vám píchnou nůž do zad, když mají tu příležitost. Jsou zákeřní.*“ Obdobné zklamání pociťuje i respondent 4: „*Zjistil jsem, že ze sta kamarádů mi zbylo pět.*“

Z rozhovorů jde cítit, že si respondenti více váží vztahů, které jim zůstaly. Velmi hezky se o tom vyjádřil respondent 2: „*Kamarádi, co mi zůstali, tak s těma super. Všichni mi drželi pěsti a jsou rádi, že jsem na svobodě. Pomohli mi najít zaměstnání, bydlení, dali peníze do začátku. Hodně mi pomohli.*“

Co se týká vztahů navázaných ve věznici, respondenti je nebrali vážně, někteří měli tendenci se druhých vězňů stranit. Respondent 1: „*S nikým jsem se kamarádit nechtěl. Nikomu jsem o sobě neřikal pravdivé informace, aby si mě po propuštění když tak nemohli najít. Bavit jsem se tam se všema jenom okrajově, abychom tam spolu nějakým způsobem vycházeli. Mým propuštěním vše skončilo.*“ Respondent 2: „*Já jsem si tam vždycky ostatní držel tak nějak od těla.*“ Respondent 3: „*Během VTOS se spolu všichni baví, protože to tam společně musí všichni nějak zvládnout, ale po propuštění už ty vztahy ochabnou.*“ Respondent 4: „*Celé to období jsem se bavil jenom s dvouma chlapama. Ale teď po propuštění už s nima nejsem v kontaktu. Zbytek lidí, co tam bylo zavřených, tak to byli skoro všichni polomozci.*“ Přes to všechno respondenti sdělovali, že ve věznici měli jednoho až dva jedince, se kterými trávili čas.

6.3 Vnímání resocializace očima vězňů

Vězni mají jednoznačný pohled na resocializaci. Respondent 1: *„Podle toho, co jsem viděl, je to všechno stejně zbytečný. Ti, co se tam už nechtějí vrátit a uvědomili si chybu, kterou udělali, tak ti už sekají dobrotu. Pak jsou takoví, kterým to vyloženě vyhovuje, že jsou ve VTOS. Mají tam skoro celou rodinu, nemusejí nic dělat ani nic platit.“* Respondent 2 si myslí obdobné: *„Myslím si, že resocializace ve vězení je úplně zbytečná. Když člověk chce, a je tam, nezáleží na tom, jestli chodí na kroužky nebo tak. Záleží na osobnosti, a co chceš. Jestli se tam chceš vrátit anebo žít normální slušný život venku. Pokud chceš žít normálně, zvládneš to i bez resocializace.“* Přitom dodává: *„Byli tam lidi, co to měli úplně na salámu, fetovali tam, nic nedělali, jenom se váleli, spali nebo čuměli na televizi. Byli taky drzí na zaměstnance věznice, dělali si tam, co chtěli.“* Respondent 3: *„Resocializace je podle mě nulová. Myslím si, že pokud se chce člověk po propuštění začlenit, tak se začlení, a nepotřebuje k tomu nic z toho, co poskytují věznice. Pokud je někdo ve věznici 3x a více, tak už je stejně všechno zbytečný.“* Vězni jednoznačně sdělují, že život člověka je v rukách jednotlivců a že každý má za sebe zodpovědnost. Odmítají důležitost resocializačních aktivit na návrat do společnosti, avšak jak již bylo citováno v předchozích kapitolách, jsou poměrně vděční za výplň volného času, to je také jediná užitečnost, kterou resocializačním aktivitám přikládají. Respondent 4 tuto skutečnost vysvětluje: *„Ti lidi nemají zájem. Důvod je prostý, kdybych si mohl vzít rodinu, tak bych se tam klidně na půl roku vrátil odpočinout [myšleno v žertu]. Život ve věznici je nesrovnatelně jednodušší než na svobodě. Ve věznici dostaneš všechno zadarmo a nestrádáš.“*

Většina vězňů odmítá, že by pobyt ve věznici u nich vytvořil nějaké zkušenosti, které by v současné době používali. Výjimku tvoří respondent 3, který upozornil na to, že si umí sám vyprat, vyžehlit, ba dokonce se naučil šít na šicím stroji. Respondent 4 sdělil, že získal jediné negativní zkušenosti.

Respondenti též měli jasno v tom, co udělat jinak, aby resocializace a obecně práce s vězni, fungovala. Na otázku, jak by se mělo pracovat s vězni, odpověděl

respondent 1 následovně: „Úplně bych oddělil relativně slušný a normální, aby nepřišli do kontaktu s těma zlýma. Oni se tam trochu snažili, ale bylo to vymyšlený blbě.“ Respondent 2 sdělil: „Dostávali nějaké tresty, ale nebylo to účinné, tresty byly totiž mírné. Já bych rozhodně zrušil kroužky, jako jsou třeba šipky. Spíš bych se zaměřil na různé společenské sezení s rodinou, víc bych s těma lidma mluvil. A určitě by se všichni museli učit anebo chodit do práce.“ S myšlenkou, že by měl být výkon trestu přísnější a tvrdší souhlasí i respondent 3: „Oni tam nemají žádný povinnosti. Akorát ráno vstát, dojít si pro nějaký jídlo, ustlat postel, přijít na počítání vězňů a tím to pro ně končí.“ Zároveň dodává: „Zavedl bych určitě, aby všichni museli chodit do práce, aby měli nějaké pracovní návyky.“ S tím souhlasí i respondent 4: „Myslím, že by pomohla větší přísnost a museli by chodit povinně všichni do práce.“

6.4 Vnímání vlastního trestu

Velmi zajímavé a podnětné bylo vlastní vnímání adekvátnosti trestu jednotlivými vězni a možná lítost nad vykonanými činy. To sem zařazujeme i kvůli ucelení, aby pohled na problematiku byl co nejvíce kompletní.

Z rozhovorů vyplynulo, že Respondent 1 nevnímá svůj trest jako spravedlivý, k tématu se dál nechtěl vyjadřovat. Avšak lítost pociťuje: „Kdyby to šlo, tak bych to nikdy neudělal. Moc mě to mrzí a doted' si vyčítám, co se stalo.“ Na druhé straně vnímá, že pobyt ve VTOS pro něj měl smysl a že jej změnil: „Samozřejmě mě to změnilo. Hodně jsem dospěl, zjistil jsem, kam chci, aby se můj život ubíral, a čeho chci dosáhnout. A hlavně, že už nikdy nechci udělat něco, kvůli čemu bych skončil znovu ve VTOS. Dále jsem si uvědomil, kteří kamarádi mě mají opravdu rádi a stojí při mně i ve zlém.“ I respondent 4 si myslí, že trest nebyl adekvátní, avšak oproti výpovědi prvního respondenta činu nelituje. Sděluje, že výkon trestu mu prospěl a že jej pravděpodobně potřeboval: „Zklidnilo mě to, začal jsem se chovat normálně a ne jako rozmazlený fakan.“ Respondent dva i tři vnímají svůj trest jako spravedlivý. Respondent 2 činu lituje, avšak respondent 3 sdělil během rozhovoru, že nikoli, odpověď by se mohla jevit jako deviantní, avšak respondent dále pokračoval: „Nelituju ničeho. Oba tresty mi jediné prospěly. Spousta mých kamarádů během toho trestu skončilo na ulici, nebo začali fětovat. Já jsem díky tomu trestu dneska tam, kde

jsem, takže nelituju ničeho a nechtěl bych nic měnit. “ Důležité je v tomto bodě zmínit, že respondent 3 byl odsouzený k pobytu ve věznici dvakrát. I respondent 2 vnímá svůj pobyt ve věznici jako smysluplný: *„Mělo to smysl, změnilo mě to. Tak nějak jsem dospěl, srovnal jsem si to v hlavě a ten kluk, který jsem byl před tím, co žil den ode dne, už nejsem. Díky VTOS jsem si poskládal život a mám nějaké cíle, kterých chci dosáhnout.“*

6.5 Diskuze

V tuto chvíli si můžeme již i odpovědět na výzkumné otázky. Nejdříve bychom se věnovali hlavní výzkumné otázce, následně vedlejším.

HVO: Jaké jsou jednotlivé aspekty resocializační péče z pohledu vězňů?

Podle odpovědí vězňů a na základě otevřeného kódování nám vyvstaly dvě hlavní témata - trávení času a sociální vazby. Obě tyto kategorie respondenti vnímají, ať už přímo nebo nevědomě, jako zásadní a podstatné pro návrat do společnosti. Vězni si uvědomují, že zařízení se na ně snaží působit skrze nejrůznější vzdělávací obory a kurzy, rekvalifikace, skrze možnost zaměstnání, ať už na půdě věznice nebo i mimo areál zařízení. Ve volném čase mají možnost se účastnit mnohých kroužků a respondent 3 dokonce jmenoval, že se naučil prát, žehlit a šít na stroji. Tyto zkušenosti nadále využívá. I přes pestrou nabídku věznic, respondenti - výjimku tvořil respondent 1, jelikož neměl na vybranou - vzdělávacích aktivit nevyužili. Možnost práce během výkonu trestu naopak vítali, ba dokonce by ji doporučili jako povinnost. K totožným závěrům dospěl i Minařík⁸⁹. V jeho práci se stejným počtem respondentů vězni sdělovali, že nemají zájem o využívání resocializačních aktivit, avšak pracovní zařazení vítají. Oproti tomu v práci Macků⁹⁰ respondenti socializační program vítají, avšak Macků měla ve svém výzkumu vězně z odlišných typů věznic a s mnohem delšími tresty.

⁸⁹ MINAŘÍK, Michal. Resocializace odsouzených a jejich život ve výkonu trestu. Brno, 2014. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, Katedra speciální pedagogiky. Vedoucí práce Kristýna Balátová.

Druhý velmi silný aspekt resocializační péče z pohledu respondentů jsou vztahy. Náš výzkumný soubor byl v častém kontaktu s rodinou, což jim pomohlo nejen překonat dobu odnětí svobody, ale i s jednodušším návratem do společnosti. Obdobné výsledky má i Babáková⁹¹, v jejím výzkumu resocializace spočívá zvláště v podpoře rodinou. Vztahy ve věznici respondenti nevyhledávali, avšak většinou si našli jednoho až dva jedince, se kterými mohli sdílet informace, což jim opět pomohlo překonat pobyt v zařízení.

Velmi negativně vězni vnímali vývoj vztahů s přáteli od začátku odnětí svobody po propuštění. Některým respondentům to částečně zkomplikovalo návrat do společnosti, avšak též zjistili, na které přátele je spolehnutí. Respondent 2 o těchto lidech hovoří takto: „*Pomohli mi najít zaměstnání, bydlení, dali peníze do začátku. Hodně mi pomohli*“.

DVO 1: Vnímají vězni resocializaci jako efektivní?

Vězni se shodli, že resocializaci, jako takovou, vnímají jako neefektivní. U všech respondentů zazněly obdobné názory, které sdělovaly jinými slovy. Jedinec, který se chce opětovně začlenit do společnosti, to udělá a zvládne i bez pomoci resocializačních aktivit. Naopak jedinec, který se resocializovat nechce, tomu nepomůžou žádné resocializační aktivity vyvíjené zaměstnanci věznice. Na druhou stranu byli respondenti za resocializační aktivity rádi, jelikož jim vyplňovaly volný čas.

DVO 2: Jsou odsouzení přesvědčeni o adekvátnosti stanoveného způsobu resocializace?

Jak bylo napsáno výše, respondenti nevnímají resocializaci jako efektivní, avšak vítají ji, jelikož jim umožnila smysluplně vyplnit volný čas. K resocializačním aktivitám mají výhrady. Sdělují, že ve věznici panuje až přílišná dobrovolnost,

⁹⁰ MACKŮ, Naděžda. Kvalita služeb penitenciární a postpenitenciární péče z hlediska osob ve výkonu trestu a pracovníků Armády spásy. Brno, 2014. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, Katedra speciální pedagogiky. Vedoucí práce Karel Červenka.

neexistuje mnoho povinností a tresty jsou příliš mírné. Všichni vězni v rozhovoru upozorňovali na to, že práce by měla být pro všechny odsouzené povinná. Většina vězňů nemá žádné pracovní návyky a ty jsou důležité pro opětovné zařazení do společnosti. Hezky toto téma uzavřel respondent 3: „*Oni tam nemají žádný povinnosti. Akorát ráno vstát, dojít si pro nějaký jídlo, ustlat postel, přijít na počítání vězňů a tím to pro ně končí.*“

DVO 3: Jak odsouzení vnímají tresty, které jim byly uloženy?

Pokoušeli jsme se najít v našem výzkumném souboru nějaký systém ve vnímání trestu ve smyslu jeho spravedlnosti a vnímané lítosti. Nenašli jsme žádný klíč, podle kterého bychom měli zodpovědět tuto otázku. S velkou pravděpodobností bychom potřebovali k zodpovězení této otázky více respondentů. Respondent 1 a 4 vnímali své tresty jako neadekvátní. Respondent 2 a 3 vnímali své tresty jako spravedlivé. Respondent 1 a 2 litovali svého činu. Respondent 3 a 4 svého činu nelitovali. Zobrazeno v tabulce 2. Objevily se nám zde všechny varianty. Všichni respondenti uvádějí, že je pobyt ve věznici změnil. Sdělovali, že dospěli, že si promysleli, kam chtějí v životě směřovat, že se zklidnili. Respondent 3 a 4 svého činu nelitují právě díky tomu, co jim pobyt ve věznici dal. Vnímají lítost/nelítost nad činem v kontextu toho, co pobyt ve vězení získali. Oproti tomu respondenti 1 a 2 sice sdělili, že život ve výkonu trestu měl smysl, avšak kdyby mohli vrátit čas, čin by nespáchali.

Tab. 2: Zobrazení vnímané spravedlnosti trestu vůči lítosti za čin u jednotlivých respondentů.

	Lituji činu	Nelituji činu
Trest byl spravedlivý	Respondent 2	Respondent 3
Trest byl nespravedlivý	Respondent 1	Respondent 4

⁹¹ DADÁKOVÁ, Petra. Resocializace jedinců po výkonu trestu odnětí svobody a jejich podpora ze strany probační a mediační služby. Brno, 2014. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, Katedra sociální pedagogiky. Vedoucí práce Tomáš Čech.

Zodpověděli jsme všechny výzkumné otázky. Z obsahové analýzy rozhovorů jsme se dozvěděli, že respondenti vnímají jako aspekty resocializační péče dvě hlavní témata: trávení času a sociální vazby. Resocializační program shledávají jako neefektivní, avšak akceptují jej a našli si v něm to svoje - smysluplné trávení času. Respondenti sdělili, že ve věznici panuje přílišná mírnost a dobrovolnost, což je jedna z věcí, kterou by změnili. Dále by zavedli pracovní povinnost. Mezi respondenty se nám objevila též pestrost v odpovědích ve vnímání spravedlnosti trestu a pociťované lítosti. Zjistili jsme, že na zodpovězení této otázky bychom potřebovali více respondentů.

6.6 Limity výzkumu

Tento výzkum má pár omezení, na které bychom chtěli upozornit. V první řadě se jedná o kvalitativní výzkum, který neumožňuje zobecňovat poznatky na celou populaci⁹². Velmi jasně si uvědomujeme, že data jsou platná právě pro vzorek, na kterém byla získána.

Další omezení vyplývají z výzkumného souboru. Během práce s daty a během odpovídání na výzkumné otázky, jsme došli k závěru, že máme nedostatek respondentů. Chybí nám i určitá pestrost. Výsledky by byly pravděpodobně jiné, kdybychom do naší práce přidali i ženy, či rozšířili výběrový soubor i o další věznice.

Práce je též limitována osobností výzkumníka. Jsme si vědomi toho, že kvalitativní výzkumy bývají zatíženy subjektivitou výzkumníka. Jak zmiňuje Gavora⁹³, přílišná snaha o sblížení se zkoumanými osobami, o proniknutí do problematiky, kontakt a zkušenost se zkoumanými jevy může výzkumníka ovlivnit do té míry, že se promítne v jeho analytické práci a v interpretacích.

⁹² HLAĎO, Petr. *Úvod do pedagogického výzkumu pro učitele středních škol*. Brno: Institut celoživotního vzdělávání, Mendelova univerzita, 2011. 134 s. ISBN 978-80-7375-544-7. S. 83.

⁹³ GAVORA, Peter. *Spríevodca metodológiou kvalitatívneho výskumu*. Bratislava: Regent, 2006. 239 s. ISBN 80-88904-46-3.

6.7 Využití výsledku výzkumu pro sociální pedagogiku a penitenciární pedagogiku

I přes některé limity tohoto výzkumu - nenazýváme to výzkum, ale spíš sondou do problematiky - si myslíme, že lze smysluplně pokračovat v dalším bádání. Určitě je smysluplné následující poznatky ověřit reprezentativním výzkumem pomocí kvantitativních postupů. Rozhovory s jednotlivými respondenty a výsledky plynoucí z těchto rozhovorů jsou minimálně zajímavé a mohou poukazovat na určitou neefektivnost resocializačních programů ve vězeňských zařízeních. A to je v pořádku, protože zlepšit lze jen to, o čem víme, že to nefunguje.

ZÁVĚR

Tato výzkumná práce se zabývala adaptací jedinců propuštěných z výkonu trestu do společnosti z pohledu samotných vězňů. Cílem bylo najít, jaké jsou resocializační prvky z pohledu bývalých vězňů, jaká je efektivnost resocializační péče a zda jsou konkrétní vězni spokojeni s resocializačními aktivitami tak, jak jsou jim nabízeny. Zajímalo nás též, jak odsouzení vnímají tresty, které jim byly uloženy a zda pociťují lítost nad spáchanými činy.

V teoretické části jsme si nastínili krátký úvod do kriminality. Popsali jsme si příčinu vzniku kriminálního jednání a představili možnosti prevence. Důkladněji jsme se zaměřili na pachatele trestné činnosti tak, jak jej definuje zákon, probrali jsme typologii pachatelů, hledali jsme příčiny vzniku kriminálního jednání a motivy, které stojí za kriminálním jednáním. Zmínili jsme se o systému vězeňství v České republice, o druzích trestů a možného vlivu prizonizace na jednotlivce i skupiny. Ke konci jsme si krátce představili výzkumy zabývající se zvolenou problematikou.

V praktické části jsme se věnovali zasvěcení do výzkumného problému a stanovili výzkumné otázky. Představili jsme si použité metody, způsob, jakým jsme sbírali data a jakým jsme je analyzovali. Důkladně jsme popsali výzkumný soubor a následně probrali výsledky obsahové analýzy z rozhovorů. Následně jsme si odpověděli i na výzkumné otázky. Zjistili jsme, že respondenti považují za důležitá dvě témata: trávení času a sociální vazby. Vězni vnímají možnosti nabízené věznicemi, jako jsou rekvalifikační kurzy, studijní programy, vzdělávací aktivity, avšak nevyhledávají je. Naopak jsou vděční za pracovní nabídky. Respondenti měli jak během pobytu ve výkonu trestu, tak po propuštění, výborné vztahy s rodinou. Problematické vztahy měli s přáteli, někteří respondenti i s partnerkami. Vězni nevyhledávali vztahy ve věznici. Též jsme zjistili, že respondenti považují resocializaci za neefektivní. Příčinu vidí v mírnosti trestů a v dobrovolnosti do různých aktivit a do pracovního procesu. Avšak jsou rádi, že resocializační programy existují, jelikož jim umožňují vyplňovat volný čas. Výsledky ohledně vnímání spravedlnosti trestů a pocitů viny/neviny byly rozličné, nebylo by tudíž relevantní vytvářet z nich nějaké závěry.

Ke konci práce jsme zmínili limity tohoto výzkumu, kterých jsme si samozřejmě vědomi, a nastínili možné uplatnění této práce.

III. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- ČEPELÁK, Jiří. *Penitenciární psychologie*. 1. Vydání. Praha: VŠ SNB 1982. 328 s.
- ČERNÍKOVÁ Vratislava, MAKARIUSOVÁ Vlasta, V. *Úvod do penologie*. Praha: Sociálně - právní institut, 1997, 113 s. ISBN 80-7251-104-1.
- ČERNÍKOVÁ, Vratislava, MAKARIUSOVÁ Vlasta a SEDLÁČEK Vojtěch. *Sociální ochrana*. 2. upr. vyd. Praha: Policejní akademie České republiky, 1998, 194 s. ISBN 8085981971.
- CRESWELL. In HENDL, Jiří. *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*. A. vyd. Praha: Portál, 2005. 407 s. ISBN 80-7367-040-2.
- CRESWELL. In HLAĎO, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu pro učitele středních škol*. Brno: Institut celoživotního vzdělávání, Mendelova univerzita, 2011. 134 s. ISBN 978-80-7375-544-7.
- ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 3. upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013, 445 s. ISBN 9788073804619.
- DADÁKOVÁ, Petra. *Resocializace jedinců po výkonu trestu odnětí svobody a jejich podpora ze strany probační a mediační služby*. Brno, 2014. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, Katedra sociální pedagogiky. Vedoucí práce Tomáš Čech.
- GAVORA, Peter. *Spríevodca metodológiou kvalitatívneho výskumu*. Bratislava: Regent, 2006. 239 s. ISBN 80-88904-46-3.
- FERJENČÍK, Ján. *Úvod do metodologie psychologického výzkumu: Jak zkoumat lidskou duši*. Praha: Portál, 2000. 256 s. ISBN 80-7178-367-6.
- FISCHER, Slavomil a ŠKODA Jiří. *Sociální patologie: analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2009, 218 s. ISBN 978-80-247-2781-3.
- HLAĎO, Petr. *Úvod do pedagogického výzkumu pro učitele středních škol*. Brno: Institut celoživotního vzdělávání, Mendelova univerzita, 2011. 134 s. ISBN 978-80-7375-544-7.
- HOUBOVÁ, Drahomíra. *Psychologie pro právníky*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008, 279 s. ISBN 978-80-7380-100-7.
- CHMELÍK, Jan. *Charakteristika pojistných podvodů* [online]. Příspěvek XV. mezinárodní konference soudních znalců. Brno, 2006, ročník 17, s. 152-157 [cit. 2015-08-08]. Dostupné na <http://www.soudniinzenyrstvi.cz/archiv/docs/si-2006-03-152-157.pdf>
- KOSEK, Jan. *Sociální psychologie pro právníky*. Vyd. 1. Praha: Věšrd, 1992, 92 s. S. 78.

MACKŮ, Naděžda. *Kvalita služeb penitenciární a postpenitenciární péče z hlediska osob ve výkonu trestu a pracovníků Armády spásy*. Brno, 2014. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, Katedra speciální pedagogiky. Vedoucí práce Karel Červenka.

MINAŘÍK, Michal. *Resocializace odsouzených a jejich život ve výkonu trestu*. Brno, 2014. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, Katedra speciální pedagogiky. Vedoucí práce Kristýna Balátová.

NAKONEČNÝ, Milan. *Psychologie osobnosti*. Vyd.2., rozš. a přeprac. Praha: Academia, 2009, 620 s. ISBN 978-80-200-1680-5.

NETÍK, Karel, NETÍKOVÁ, Daria. *Psychologie v právu*. Vyd. Praha: C. H. Beck 1997, s. 28. ISBN 8071791776

NOVOTNÝ, Oto a ZAPLETAL Josef. *Kriminologie*. 3., přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2008, 527 s. ISBN 978-80-7357-377-5.

SOCHŮREK, Jan. *Kapitoly z penologie*. Vyd. 1. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007, 57 s. ISBN 978-80-7372-203-6.

SOCHŮREK, Jan, *Kapitoly z penologie*, 2. Díl, Vyd. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007, s. 40 ISBN 978-80-7372-204-3

STRAUSS, Anselm, CORBINOVÁ Juliet, J. *Základy kvalitativního výzkumu: postupy a techniky, metody zakotvené teorie*. Boskovice: Albert, 1999. 196 s. ISBN 80-85834-60-X.

SVATOŠ, Roman. *Kriminologie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012, 290 s. ISBN 978-80-7380-389-6.

ŠEĐOVÁ, Klára. Analýza kvalitativních dat. In Švaříček Roman, Šeďová, Klára, et al. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. 384 s. ISBN 978-80-7367-313-0.

ŠTĚRBA, Vladislav. *Penologie*. Praha: Armex, 2007, 148 s. ISBN 978-80-86795-48-5.

TOMÁŠEK, Jan. *Úvod do kriminologie: jak studovat zločin*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010, 214 s. ISBN 978-80-247-2982-4.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 4., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2008, 870 s. ISBN 978-80-736-7414-4.

VÁLKOVÁ, Helena a Josef KUČHTA. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012, XXVII., 636 s. ISBN 978-80-7400-429-2.

Zákon č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody.

Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, § 2.

Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, § 7.

Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, § 8.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, § 13, § 14

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, § 22.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, § 15 - § 17.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, § 28 - § 32.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, § 58, § 59.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, § 60.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, § 62, § 65.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, § 66, § 67.

Internetové zdroje:

<http://www.polac.cz/g2/index.php>

<http://www.ok.cz/iksp/>

<http://www.ok.cz/iksp/kriminologie.html>

<http://www.mvcr.cz/>

<http://www.mvcr.cz/clanek/odbor-prevence-kriminality.aspx>,

<http://www.mvcr.cz/clanek/rvppk-republikovy-vybor-pro-prevenci-kriminality.aspx>

<http://www.prevencekriminality.cz/>

<http://www.mvcr.cz/o-nas-prevence-kriminality.aspx>

<http://www.mvcr.cz/clanek/odbor-prevence-kriminality.aspx>

<http://www.sosoom-zlin.cz/media/skripta/kriminologie.pdf>

Přílohy

1 Příloha: Otázky pro vězně

Otázky pro vězně A (soubor otázek týkající se průběhu VTOS):

1. Jak jste trávil ve VTOS volný čas?
2. Chodil jste někam do zaměstnání?
3. Jaká byla ve VTOS možnost výběru volnočasových aktivit?
4. V případě vašeho zájmu, bylo vám umožněno studium?
5. Navázal jste průběhu VTOS nějaké nové sociální vztahy? Pokud ano, přetrvaly i po vašem propuštění?
6. Byl jste po dobu VTOS v kontaktu s rodinou a přáteli?
7. Měl jste v plánu vrátit se po propuštění z VTOS do svého původního zaměstnání?
8. Vnímáte svůj trest jako spravedlivý a adekvátní k vámi spáchané trestné činnosti?
9. Litujete spáchané trestné činnosti? Udělal byste něco jinak, kdyby to šlo?

Otázky pro vězně B (soubor otázek týkající se resocializace):

1. Myslíte si, že VTOS měl ve vašem případě nějaký smysl? Změnilo vás to?
2. Proběhla ve vašem případě ve VTOS nějaká rekvalifikace? Jaká?
3. Získal jste ve VTOS zkušenosti, které nyní uplatňujete? Popř. jaké a jak?
4. Jste v kontaktu se svými bývalými spoluvězni?
5. Jaký vztah máte po propuštění z VTOS s rodinou a přáteli?
6. Měl jste před nástupem do VTOS nějaký partnerský vztah? Jestli ano, jak během VTOS probíhal a jaké to bylo po propuštění?
7. Změnil VTOS váš pohled na svět?
8. Shledáváte v něčem resocializaci nedostatečnou?
9. Jak by se podle vás mělo pracovat s vězni, aby byla resocializace funkční?

2 Příloha: Seznam tabulek

Tab. 1: *Základní popis respondentů.*

Tab. 2: *Zobrazení vnímané spravedlnosti trestu vůči lítosti za čin u jednotlivých respondentů.*